

2 STÁT A JEHO ÚSTAVNÍ ZÁKLADY

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Kapitola věnuje pozornost ústavnímu právu České republiky, přibližuje studentovi některé důležité skutečnosti stanovené v Ústavě České republiky a Listiny základních práv a svobod. Student zde získá další znalosti o státní moci či veřejné správě. Další část kapitoly věnuje pozornost informacím o ochraně lidských práv v kontextu s mezinárodními smlouvami. Krátce je též pojednáno o Evropském soudu pro lidská práva.

Úvodní část kapitoly uvádí výklad pojmů a pohled do historie tohoto prioritního odvětví práva každého státu založeného na demokratických základech. Ústavní právo je pozitivním odvětvím v systému práva České republiky, je právním odvětvím, které představuje soubor právních norem nejvyšší právní síly. Ústavní právo je vědní obor a v neposlední řadě je i učební disciplína.

CÍLE KAPITOLY

Po prostudování této kapitoly budete umět:

- pojmenovat atributy ústavního práva,
- vysvětlit význam ústavních zákonů v systému právních předpisů státu,
- v podrobnostech osvětlit činnost státní moci, poslání veřejné správy.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Ústavní právo, Ústava České republiky, ústavní pořádek, preambule, státnost, rovnoprávnost, svrchovanost, jednotnost, demokratický právní stát, volební právo, Parlament, státní moc, veřejná služba, kraj, obec, referendum, demokracie.

2.1 Ústavní právo v České republice

Právo lze chápat jako soubor předpisů, které organizují život ve společnosti tím, že určují, jak se mají členové společnosti chovat. Z uvedeného je zřejmé, že právo, lze dále dělit na jednotlivá samostatná odvětví (např. ústavní právo, občanské právo, pracovní právo atd.). Na samotný pojem ústavního práva lze nahlížet z vícero pohledů. Pod pojmem ústavního práva lze rozumět:

- právní odvětví,
- soubor právních norem nejvyšší právní síly,
- vědní obor,
- učební disciplína.

Ústavní právo je samostatným odvětvím v systému práva České republiky a jako takové prošlo svým historickým vývojem. Je pochopitelné, že ústavní vývoj je úzce spojen s vývojem politickým, neboť vznik ústav je spojován se vznikem či rozpadem států, nebo se změnami politických systémů.

Až do roku 1848 byla habsburská monarchie absolutistickým státem. V souvislosti s revolučními událostmi ve Francii, Rakousku a Polsku přislíbil císař Ferdinand I. vydat ústavu. Tato ústava byla vydána 25. dubna 1848.

K další významné události v ústavním právu došlo v roce 1867. Na konci roku 1867 byl vydán soubor právních předpisů tvořících tzv. Prosincovou ústavu. Tvořilo ji 7 zákonů, které vymezovaly zákonodárnou pravomoc říšské rady, obsahovaly seznam základních práv občana, zřízení říšského soudu, nezávislost soudů, upravovaly postavení císaře. Platila až do doby přijetí tzv. recepčního zákona (zákon č. 11/1918, o zřízení samostatného státu československého).

Po první světové válce dochází k rozpadu Rakouskouherska a naopak vznikají nové státy jako Československo nebo Jugoslávie. Samostatný český stát vzniká na základě recepčního zákona č.11/1918 Sb. a to ke dni 28.10.1918. Krátce na to byla přijata tzv. Prozatímní ústava. „Národní výbor schválil Prozatímní ústavu, která byla vyhlášena dnem 14. listopadu 1918 jako zákon č. 37/1918 Sb., Ústava Československé republiky. Tato ústava měla pouhých 21 ustanovení bez preambule. Obsahovala nejnutnější pravidla, zejména o Národním shromáždění, o prezidentu republiky a o vládě.“¹

Zákonem č. 121/1920 Sb. došlo k přijetí ústavní listiny Československé republiky, jež lze chápat jako první ucelenou ústavu první republiky. Tato vycházela z ústavy USA, rakouskouherské Prosincové ústavy a Ústavy Třetí Francouzské republiky. První československou ústavou po II. světové válce se pak stala v roce 1948 Ústava 9. května (ústavní zákon č.150/1948 Sb.). Další změn doznala ústava v roce 1960, kdy dochází k jejímu obsahovému přiblížení k sovětské ústavě z let 1936. Rok 1968 přinesl strukturální změnu ústavního systému a to v důsledku vzniku federace. Po roce 1989 dále dochází k významným společenským změnám, které se promítly i do ústavy. Diference v Česku a na Slovensku následně vedly ke vzniku dvou samostatných států.

Dnem **1. ledna 1993** vzniká svrchovaná samostatná Česká republika a s ní také samostatný právní řád. Ústavní zákon č.1/1993 Sb., Ústava České republiky, byla přijata dne 16. prosince 1992 Českou národní radou. Nabyla účinnosti dne 1. ledna 1993, tímto datem byla zrušena dřívější Ústavu Československé socialistické republiky z r. 1960, ústavní zákon o československé federaci z r. 1968 a ústavní zákon ČNR z roku 1990 o státních symbolech České republiky (zákon č.7/1990 Sb..).

2.1.1 Pojem ústavy, ústavní právní předpisy České republiky

Mezi ústavní právní předpisy v České republice patří Ústava České republiky a Listina základních práv a svobod (viz kap. 2.2). Ústava je de facto základní norma státu. Jedná se o ústavní zákon nejvyšší právní síly. Stanoví strukturu státu, pravomoci státních orgánů a vztahy mezi nimi, vztah občané - stát, stejně tak jako základní vztahy ve státě (forma státu, státní moc, zákonodárný proces, dělba moci, volební a jednací řády...). Ústavní pořádek tvoří ústavní zákony, mezi ně patří základní práva a svobody jednotlivců a menšin.

¹ VANĚČEK, V. Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945. Orbis, Praha 1975. s. 407.

Podle Ústavy je Česká republika svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát, založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana. Svrchovanost znamená především to, že Česká republika je nezávislá na každé jiné státní moci v mezinárodních vztazích a je rovnoprávná s ostatními státy. Jednotnost státu vyjadřuje, že České republiky nemůže být dále dělena na další celky. Lid je zdrojem veškeré státní moci a vykonává ji prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní. Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno a nesmí být nucen činit co zákon ukládá.

Atributy obsažené v Ústavě a ústavních zákonech dále rozvíjejí a navazují na ně zákony a ostatní právní předpisy. Ústavní právo je považováno za vedoucí právní odvětví, ostatní právní normy musí být s normami ústavního práva v souladu. Součástí ústavního práva je Ústava České republiky jako výraz suverenity státu a základ práva veřejného tj. Listina základních práv a svobod jako základ práva soukromého. **Od zákonů běžných se ústavní zákony liší**

- **názvem,**
- **způsobem přijímání** (kvalifikovanou třípětinovou většinou),
- **právní silou.**

Demokratická ústava je založena svobodném působení politických stran a hnutí a to jak vládnoucích tak i opozičních. Moc podle této ústavy je rozdělena mezi orgány státu a jsou v ní zakotvena lidská práva.

Autokratické ústavy jsou opakem ústav demokratických, podle nich je **státní moc svěřena absolutnímu monarchovi** nebo výkonné moci zvláště její hlavě a nebo revolučnímu kolektivnímu orgánu vzešlého z vůle lidu (sověty v Sovětském svazu). Autoritativní režimy existují stále ve většině arabských států, najdeme je i v zemích třetího světa, i když jejich případné ústavy obsahují některý z demokratických prvků.

Ústava České republiky patří mezi **rigidní** („nepružné“ či „tuhé“) **ústavy**. K přijetí ústavního zákona k jeho změně je třeba podle čl. 39 odst. 4 Ústavy České republiky souhlasu třípětinové většiny všech poslanců a třípětinové většiny přítomných senátorů. Naopak **pružný typ ústavy** je charakterizován tím, že k jejímu vzniku, změně není třeba žádného zvláštního řízení při přijetí. Příkladem tohoto typu ústavy je Ústava USA.

Ústavu České republiky uvozuje preambule, která představuje úvodní část Ústavy. „Užitečnost preambulí není v jejich normativním působení, které bývá velmi omezené, ale především v jejich politickovýchovném působení. Z hlediska legislativně technického má jistou důležitost otázka, zda preambule jsou či nejsou součástí právního předpisu. Zda a v jaké míře je sama též právní normou, nelze říci obecně, ale vždy konkrétně se zřetelem k určité preambuli. Může mít praktický význam i jako obecný prostředek usměrňující interpretaci právního předpisu.“²

2.1.2 Struktura Ústavy České republiky

V preambuli Ústavy České republiky se občané zavazují, že svou aktivitou jsou odhodláni budovat, chránit a rozvíjet Českou republiku v duchu uznávaných moderních hodnot a ideálů

2 KNAPP, V. Teorie práva. 1.vyd. Praha: C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-028-1. s. 127,128

jako součást společenství evropských, světových demokracií. Odmítá, aby byl stát chápán jako nezbytné zlo, před kterým by se občané měli chránit, ale naopak vyslovuje tezi, aby se občané cítili spíše jako tvůrci státu. Podle Ústavy je Česká republika svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana.

Hlava první obsahuje základní ustanovení, tj. charakteristiku státu, tvorbu a dělbu moci, základní prvky právního státu, principy pluralistického politického systému, vymezení území České republiky a změny státních hranic, existenci státního občanství, státní symboly a hlavní město, dále je zde uvedena i povinnost dbát na šetrné využívání přírodních zdrojů a ochranu přírodního bohatství.

Hlava druhá stanoví obsahovou stránku **zákonodárné moci**. Vymezuje složení Parlamentu České republiky, jeho funkci, pojednává o problematice voleb, přijetí zákonů aj. Definuje rovněž postavení poslanců a senátorů, jejich práva, vznik a zánik mandátu, imunitu, politickou odpovědnost.

Hlava třetí se zaměřuje na **moc výkonnou**. Je zde objasněna role prezidenta republiky a vlády. Zde nalezneme objasnění příslušnosti prezidenta České republiky k rozhodování bez kontrasignace i s kontrasignací. Dále složení vlády České republiky, její pravomoci k vydávání právních předpisů, činnosti i odpovědnosti vůči Poslanecké sněmovně.

Hlava čtvrtá se zaměřením na **moc soudní** sleduje soustavu soudů, jejich účel a pravomoci. Zvláštní pozornost je věnována nezávislosti soudů a soudů. Samostatná část obsahuje podrobnosti o postavení Ústavního soudu, jeho složení, jakož i pravomoci k rozhodování i výsledkům a publikaci.

Hlava pátá uvažuje **Nejvyšší kontrolní úřad jako nezávislý orgán**, který vykonává kontrolu nad hospodařením se státním majetkem a plněním státního rozpočtu. V této hlavě je rovněž uvedena kompetence a struktura tohoto nezávislého orgánu

Hlava šestá stanoví, že ústřední bankou je **Česká národní banka, jejíž činností je péče o cenovou stabilitu**.

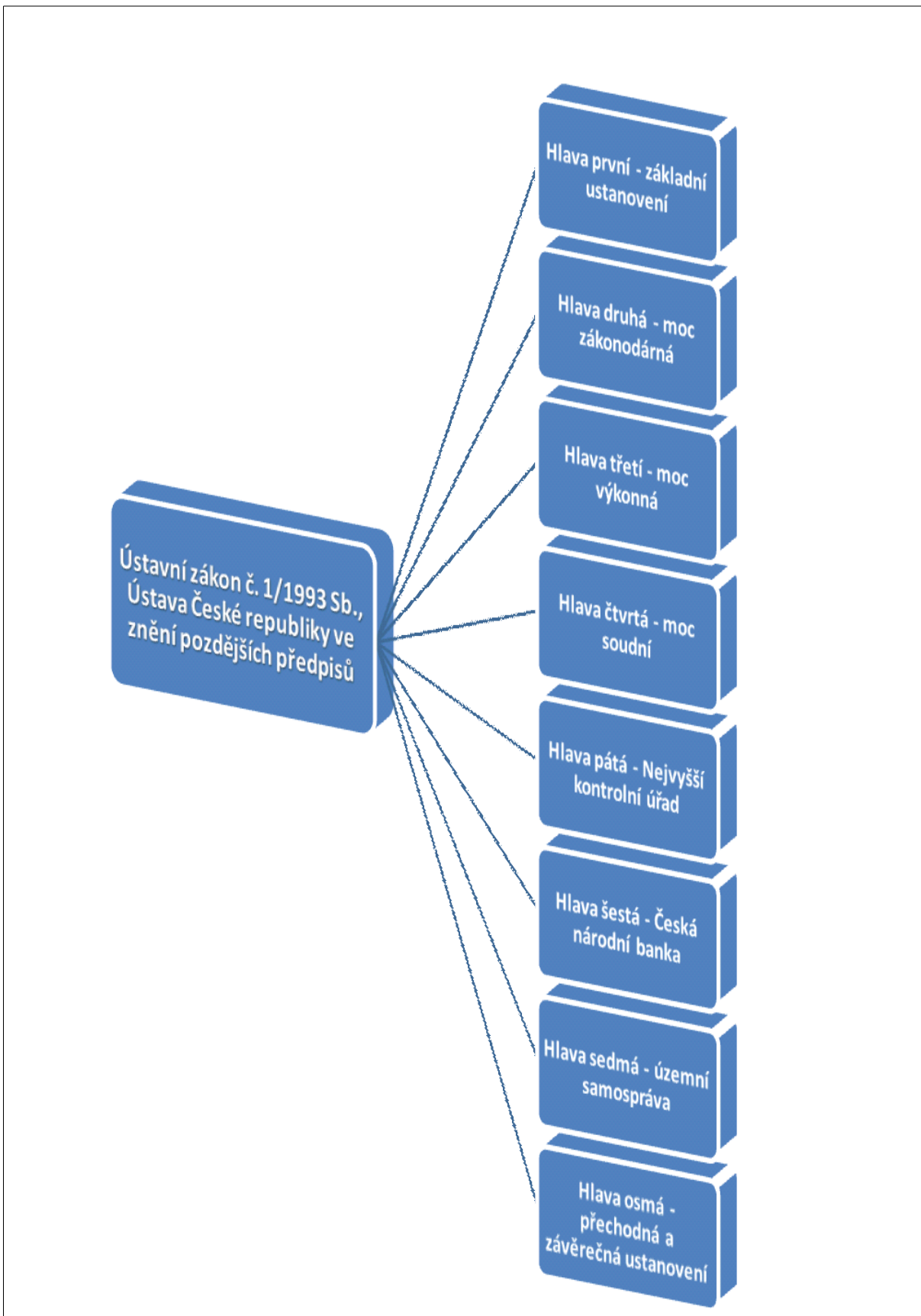
Hlava sedmá sleduje otázku územní samosprávy. Postavení územní samosprávných orgánů jejich pravomoci k vydávání obecně závazných právních předpisů.

Hlava osmá obsahuje přechodná a závěrečná ustanovení, tj. ustanovení procesního charakteru a počátek účinnosti Ústavy tj. 1.1.1993.

Preambule Ústavy ČR **obsahuje část historickou** a dále vytyčuje **současné cíle**, hodnoty a principy státu, jak pro přijímání nových zákonů, tak pro případný nový výklad a aplikaci předpisů dříve vydaných. Preambule Ústavy ČR zdůrazňuje občanský princip při vytváření ústavního řádu českého státu.

Ústava v preambuli vyžaduje **od občanů aktivitu**, vyžaduje jejich **odhodlání budovat, chránit a rozvíjet Českou republiku**. Stát je vlastní rovnoprávných svobodných občanů, kteří mají vůči celku povinnosti, jež musí plnit. Zdůrazněním této zodpovědnosti vůči státu se doplňují ustanovení Listiny základních práv a svobod. Občanský princip obsažen v Ústavě předpokládá, že občanské povinnosti se vztahují na každého z nás.

Zakotvení **rovnoprávnosti** znamená, že žádná skupina občanů, ani jednotlivci nesmějí být ve svém státě ani zvýhodňováni, ani diskriminováni. **Občané ČR jsou si rovni i v povinnostech vůči státu**.

Úkoly spočívající ve společném **střežení a rozvíjení zděděného přírodního, kulturního, hmotného a duchovního bohatství** přesahují možnosti státu a jsou adresovány celé občanské společnosti. V Ústavě ČR i v Listině základních práv a svobod jsou obsažena ustanovení, která k tomu vytvářejí předpoklady.

2.1.3 Hlava první – Základní ustanovení

V první hlavě s názvem Základní ustanovení, jsou vymezeny základní principy českého státu.

Česká republika je svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana. Tyto pojmy charakterizující Českou republiky provází celou Ústavu.

Nezbytným předpokladem právního státu je **právní jistota**, která souvisí s požadavky stability práva a zákonnosti tvorby práva. **Každý má možnost právo znát a mít jistotu, že vždy bude rozhodováno podle práva**, o věcech bude rozhodovat orgán, který je k rozhodování příslušný, každé prvoinstanční rozhodnutí bude přezkoumatelné a každému bude poskytnuta právní ochrana proti nezákonnému rozhodnutí státní moci.

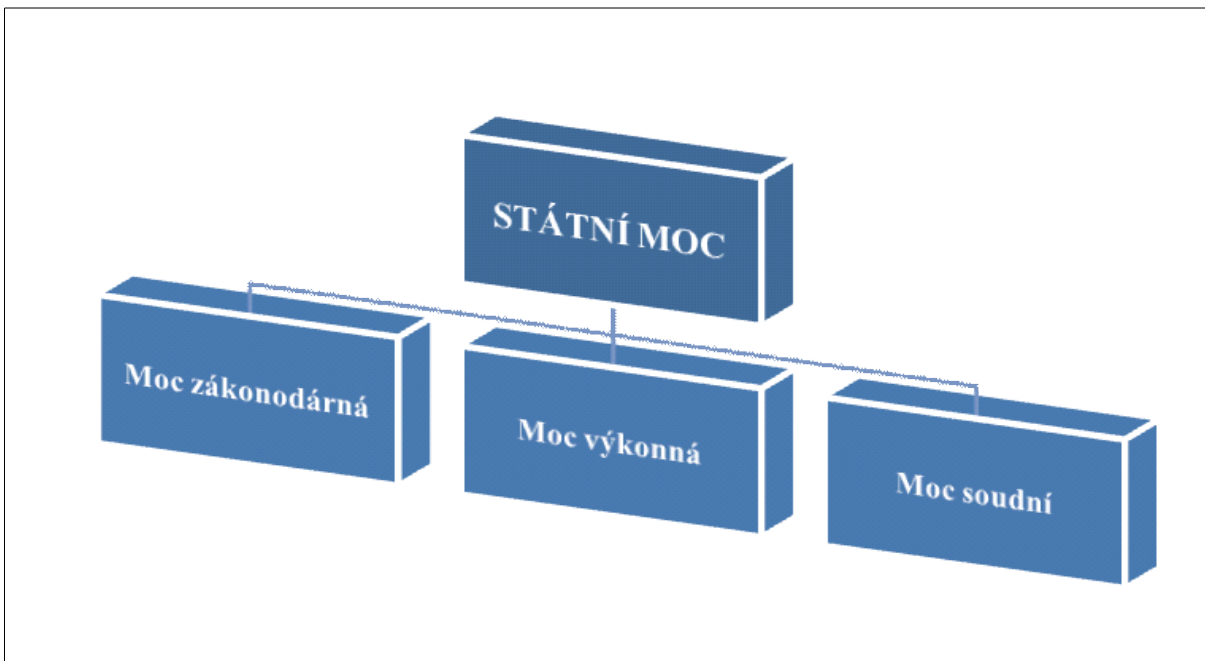
Státní moc je koncipována jako služba občanům, státní orgány mohou své pravomoci uplatňovat jen pokud to zákon dovolí, jen v případech, v mezích a způsoby, které jsou zákonem stanoveny. Na rozdíl od státních orgánů, jejichž moc je vymezena a omezena, občané jsou svobodní ve svém jednání, jen **zákonem lze stanovit zákazy a příkazy občanům**.

V právním státě platí pravidlo, že **vše, co není právním předpisem občanům zakázáno, je jim dovoleno**. Každý má jistotu, že se může proti zásahům do svých základních svoboda lidských práv dovolávat ochrany u nezávislé moci soudní. Ústavní zakotvení principu, že základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci jsou znakem právního státu.

Hlava první obsahuje mj. Část věnovanou **státním symbolům**, jimiž stát vyjadřuje svou identitu, ideje a tradice a odlišuje se jimi od států jiných. Ve státních symbolech se nejvýrazněji projevuje vztah ke kontinuitě státu a k tradicím jeho státnosti, naplňují se zde slova Preambule o navázání na dávné tradice země Koruny české a státnosti české.

Státní symboly se od vzniku Československa vyvíjely. Postupně se vytvářelo jejich pojetí, měnil se počet, druhy i způsob jejich právního zakotvení. Název „státní symboly“ pro státní vlajku a státní znaky zavedl až zákon č. 269/1936 Sb., o užívání vlajek, znaků a jiných symbolů. Základem symboliky Československa byly při jeho vzniku symboly Českého státu. Prvním právně upraveným symbolem byl zpočátku jenom státní znak. Státními symboly České republiky v současnosti jsou **velký státní znak, malý státní znak, státní barvy, státní vlajka, vlajka prezidenta republiky, státní pečeť, státní hymna**.

Státní symboly jsou **vnějším výrazem svrchovanosti státu**. Pro používání symbolů platí zvláštní zákon. Velký znak se používá na platidlech, insigniích starostů, zevní označení budov, ale i v zasedacích síních státních orgánů. Malý znak se používá na pečetě státních orgánů. Státní vlajka se používá při slavnostních příležitostech, je stále vyvěšena na budovách Parlamentu České republiky. Vlajka prezidenta republiky je vyvěšena na Pražském hradě je-li prezident v České republice. Státní pečeť užívá prezident republiky. Používá se na listiny mimořádného významu. Státní hymna se užívá stejně jako státní vlajka, například při slavnostních příležitostech.

2.1.4 Hlava druhá - Moc zákonodárná

Zákonodárná moc v České republice náleží **Parlamentu České republiky**, ten je tvořen dvěma komorami, **Poslaneckou sněmovnou a Senátem**. Parlament má výlučné právo přijímat **zákony**. Hlavní oblastí vyhrazenou pro zákonnou úpravu je ochrana základních práv a svobod. Základní práva a svobody upravené Listinou základních práv a svobod jsou a mohou být konkretizovány pouze zákonem.

Parlament České republiky vykonává své **pravomoci** pouze jako **celek**, tj. **ve spolupráci** nebo **posloupnosti** svých komor.

Poslanecká sněmovna má **200 poslanců**, kteří jsou voleni na dobu čtyř let. Senát má 81 senátorů, kteří jsou voleni na dobu šesti let. Počet poslanců 200 je stanoven fixně. Volební období není vázané na každého poslance zvlášť, ale vztahuje se na období celé Poslanecké sněmovny. Jako takové se může lišit od období výkonu mandátu jednotlivými poslanci v případě, kdy dojde například k zániku mandátu poslance. V takových situacích na jeho místo nastupuje náhradník.

Počet **senátorů** byl stanoven na **81**, Senát je komora stále činná, nerozpustitelná a i v době voleb má 2/3 svých Ústavou České republiky stanovených členů. Senát je takto schopen plnit všechny své funkce.

Vyhlášení voleb ve Sbírce zákonů České republiky je v pravomoci prezidenta České republiky. Jeho rozhodnutí podléhá kontrasignaci předsedy vlády nebo jím pověřeného člena vlády.

Volby do obou komor Parlamentu se konají **tajným hlasováním na základě všeobecného, rovného a přímého volebního práva**.

Právo volit má každý občan České republiky, který dosáhl věku 18 let (všeobecné volební právo). Poslanci jsou do Poslanecké sněmovny **voleni systémem proporcionálním**

a Senát systémem většinovým. Senátoři jako osobnosti volené většinovým způsobem ve volebních obvodech jsou být zástupci místních zájmů a regionů v zákonodárném sboru.

Do Poslanecké sněmovny může být zvolen každý občan České republiky, který má právo volit a dosáhl ke dni voleb 21 let. **Do Senátu** může být zvolen každý občan České republiky, který má právo volit a dosáhl ke dni voleb 40 let.

Mandát poslance nebo senátora vzniká zvolením. **Nikdo nemůže být současně členem obou komor Parlamentu.** S funkcí poslance nebo senátora je neslučitelný výkon úřadu prezidenta republiky, funkce soudce a další funkce, které stanoví zákon (například s funkcí poslance nebo senátora je neslučitelný výkon úřadu prezidenta republiky). Poslanec nebo senátor, který je členem vlády, nemůže být předsedou či místopředsedou Poslanecké sněmovny nebo Senátu ani členem parlamentních výborů, vyšetřovací komise nebo komisí. Poslanec složí předepsaný slib na první schůzi Poslanecké sněmovny, které se zúčastní. Senátor složí slib na první schůzi Senátu, které se zúčastní.

Složení slibu má ve vztahu ke vzniku mandátu pouze deklaratorní význam. Členové Parlamentu České republiky skládají slib na první schůzi, které se zúčastní po svém zvolení. Jen řádně zvolený poslanec nebo senátor může slib skládat. **Sankce je stanovena jen za odepření slibu s výhradou a to ztrátu mandátu. Složení slibu je povinností poslance a senátora, který se svého mandátu ujal.** Složení slibu stvrdí poslanec svým podpisem.

Mandát poslance nebo senátora zaniká **odepřením slibu** nebo složením slibu s výhradou, **uplynutím volebního období, vzdáním se mandátu, ztrátou volitelnosti,** u poslanců rozpuštěním Poslanecké sněmovny, vznikem neslučitelnosti funkcí. Poslanec nebo senátor se mohou **kdykoliv** vzdát svého mandátu. Poslanec nebo senátor se **může svého mandátu vzdát prohlášením** učiněným osobně na schůzi komory, jejímž je členem. Vzdání se mandátu nevyžaduje od poslance ani senátora žádného odůvodnění. Rozhodnutí poslance nebo senátora vzdát se mandátu je jednostranný právní úkon, který už nejde vzít zpět.

Poslanci a senátoři vykonávají svůj mandát osobně v souladu se svým slibem a nejsou přitom vázáni žádnými příkazy. **Osobní výkon mandátu** znamená to, že poslanci a senátoři jsou povinni se účastnit jednání ve svých komorách. Zastupování je nepřípustné. Za projevy učiněné v Poslanecké sněmovně nebo Senátu nebo v jejich orgánech **nelze poslance nebo senátora trestně stíhat.** Poslanec nebo senátor podléhá jen disciplinární pravomoci komory, jejímž je členem.

Poslanecká sněmovna volí a odvolává **předsedu a místopředsedy** Poslanecké sněmovny. Senát volí a odvolává **předsedu a místopředsedy** Senátu. Počet místopředsedů, jejich působnost a délka výkonu činnosti je na samotné sněmovně případně na jednacích řádech, kterými se řídí.

Poslanecká sněmovna i Senát mohou zřizovat své orgány a to komise nebo výbory. Poslanec nebo senátor, který je členem vlády, nesmí být volen do jakéhokoliv orgánu Parlamentu. Pro vyšetření věci veřejného zájmu může Poslanecká sněmovna zřídit vyšetřovací komisi, navrhne-li to nejméně pětina poslanců.

Dojde-li k rozpuštění Poslanecké sněmovny, přísluší Senátu přijímat právní předpis a to **zákonná opatření** ve věcech, které nesou odkladu a vyžadovaly by jinak přijetí zákona. Zákonné opatření může Senátu **navrhnout jen vláda.** Po schválení, právní předpis Senátu podepisuje předseda Senátu, prezident republiky a předseda vlády. Zákonné opatření, se vyhláší stejně jako zákony, ve Sbírce zákonů ČR. **Zákonné opatření Senátu** musí být

schváleno Poslaneckou sněmovnou na její první schůzi. Neschválí-li je Poslanecká sněmovna, pozbývá platnosti.

Zasedání komor Parlamentu jsou stálá. Zasedání Poslanecké sněmovny svolává prezident republiky tak, aby bylo zahájeno nejpozději třicátý den po dni voleb. Neučiní-li tak, sejde se Poslanecká sněmovna třicátý den po dni voleb. Zasedání komory může být usnesením přerušeno. Celková doba, po kterou může být zasedání přerušeno, nesmí překročit sto dvacet dnů v roce. V době přerušení zasedání může předseda Poslanecké sněmovny nebo Senátu svolat komoru ke schůzi před stanoveným termínem. Učiní tak vždy, požádá-li jej o to prezident republiky, vláda nebo nejméně pětina členů komory. **Zasedání Poslanecké sněmovny končí uplynutím jejího volebního období nebo jejím rozpuštěním.**

Prezidentu republiky náleží právo rozpustit Poslaneckou sněmovnu. Toto rozhodnutí **nepodléhá kontrasignaci** předsedy vlády. **Prezident republiky je omezen taxativním výčtem případů**, kdy tak může učinit. Poslaneckou sněmovnu může rozpustit prezident republiky, jestliže Poslanecká sněmovna nevyslovila důvěru nově jmenované vládě, jejíž předseda byl prezidentem republiky jmenován na návrh předsedy Poslanecké sněmovny. Může tak učinit **do tří měsíců o vládním návrhu zákona**, s jehož projednáním spojila vláda otázku důvěry.

Komory jsou způsobilé se usnášet za přítomnosti **alespoň jedné třetiny svých členů**. K přijetí usnesení komory je třeba souhlasu nadpoloviční většiny přítomných poslanců nebo senátorů, nestanoví-li Ústava jinak. K přijetí **usnesení o vyhlášení válečného stavu** a k přijetí usnesení o souhlasu s vysláním ozbrojených sil České republiky mimo území České republiky nebo s pobytem ozbrojených sil jiných států na území České republiky, jakož i k přijetí usnesení o účasti České republiky v obranných systémech mezinárodní organizace, jíž je Česká republika členem, **je třeba souhlasu nadpoloviční většiny všech poslanců a nadpoloviční většiny všech senátorů**. K přijetí ústavního zákona a souhlasu k ratifikaci mezinárodní smlouvy je třeba souhlasu **třipětinové většiny všech poslanců a třipětinové většiny přítomných senátorů**.

Senát se nemusí k návrhu zákona, který projednala Poslanecká sněmovna, vyjádřit. Ústavou je vymezen okruh případů, kdy je nutný souhlas obou komor, jinak zákon není přijat, nebo není dán souhlas k mezinárodní smlouvě. Souhlas obou komor se týká i otázky vypovězení války a vyslání ozbrojených sil mimo území České republiky.

Návrhy zákonů se podávají Poslanecké sněmovně. **Návrh zákona může podat poslanec, skupina poslanců, Senát, vláda nebo zastupitelstvo vyššího zemního samosprávného celku.** Návrh zákona o státním rozpočtu a návrh státního závěrečného účtu však podává vláda, neboť to vyplývá z její odpovědnosti za správu státu. Rozpočet státu je nejdůležitějším nástrojem vládní politiky a výrazem odpovědnosti vlády za správu státu. Jde o jediný zákon, při jehož přijímání nemá Senát v zákonodárném procesu pravomoci. Zákon o státním rozpočtu je přijat okamžikem jeho přijetí v Poslanecké sněmovně.

Vláda České republiky má právo se vyjádřit ke všem předkládaným návrhům zákonů. Na druhé straně má vláda povinnost se vyjádřit k zákonům s dopadem na státní rozpočet. Podstatou je, aby vláda měla kontrolu nad státním rozpočtem v České republice. Jestliže se vláda k takovému návrhu zákona nevyjádří ve stanovené lhůtě, může jej Poslanecká sněmovna projednat. Vláda může požádat Poslaneckou sněmovnu, aby do tří měsíců projednala vládní návrh zákona tak, že s ním spojí žádost o vyslovení důvěry. Jestliže se Poslanecká sněmovna ve lhůtě neusnese, může být prezidentem republiky rozpuštěna.

Návrh zákona, se kterým **Poslanecká sněmovna** vyslovila souhlas, **postoupí** Poslanecká sněmovna **Senátu** bez zbytečného odkladu. Senát projedná návrh zákona a vydá usnesení ve lhůtě třiceti dnů od jeho postoupení. **Senát** svým usnesením **návrh zákona schválí** nebo **zamítne**, popřípadě **vrátí Poslanecké sněmovně**. Senát se však k zákonu nemusí ve stanovené lhůtě vyjádřit. K tomu může dojít tehdy, když zákon nebude vůbec na program jednání zařazen, nebo zařazen bude, ale Senát nebude usnášení schopný a zákon proto nebude projednán. Další skutečností nevyjádření se může být to, že Senát usnášení schopný sice bude, ale nezíská předepsanou většinu. Ve všech případech platí, že po uplynutí 30 dnů od jeho postoupení je návrh přijat.

V případě, že **Senát návrh zákona zamítne**, musí své rozhodnutí sdělit Poslanecké sněmovně. Poslanecká sněmovna o něm znovu hlasuje. Návrh zákona je přijat pouze tehdy, jestliže je schválen nadpoloviční většinou všech poslanců. Nedojde-li k tomuto stavu, to jest kvalifikovanou většinou schválenému usnesení Poslanecké sněmovny, platí usnesení Senátu a návrh zákona je tedy definitivně zamítnut.

Vrátí-li Senát návrh zákona Poslanecké sněmovně s pozměňovacími návrhy, na nichž se Senát usnesl, Poslanecká sněmovna nejprve hlasuje o návrhu zákona ve znění schváleném Senátem. Poslanecká sněmovna se o zákonu ve znění schváleném Senátem usnáší za přítomnosti nejméně jedné třetiny svých členů a k **přijetí rozhodnutí je třeba nadpoloviční většiny přítomných poslanců**. Tímto způsobem se řeší případ, kdy Poslanecká sněmovna neschválila návrh zákona ve znění schváleném Senátem.

Jestliže Senát vyjádří vůli nezabývat se návrhem zákona, je tímto usnesením návrh zákona přijat.

Přijaté zákony podepisuje v pořadí **předseda Poslanecké sněmovny, prezident republiky a předseda vlády**.

Závěrečnou fází schvalovacího procesu je vyhlášení **zákonů**.

Podepíše-li zákon prezident republiky, nebo jej vrátí předsedovi Poslanecké sněmovny a na vráceném zákonu setrvá, zašle předseda Poslanecké sněmovny zákon k podpisu předsedovi vlády. Podpis předsedy Poslanecké sněmovny může být nahrazen podpisem místopředsedy, namísto podpisu předsedy vlády pak podpis místopředsedy vlády. Prezident republiky je v této věci nezastupitelný. I když není přijatý zákon jedním nebo více ústavními činiteli podepsán, jen s výjimkou případu prezidentského veta předepsaným způsobem vyhlášen a nabývá platnosti. Podrobnosti o platnosti právní normy najdete v podkapitole „Právní norma“.

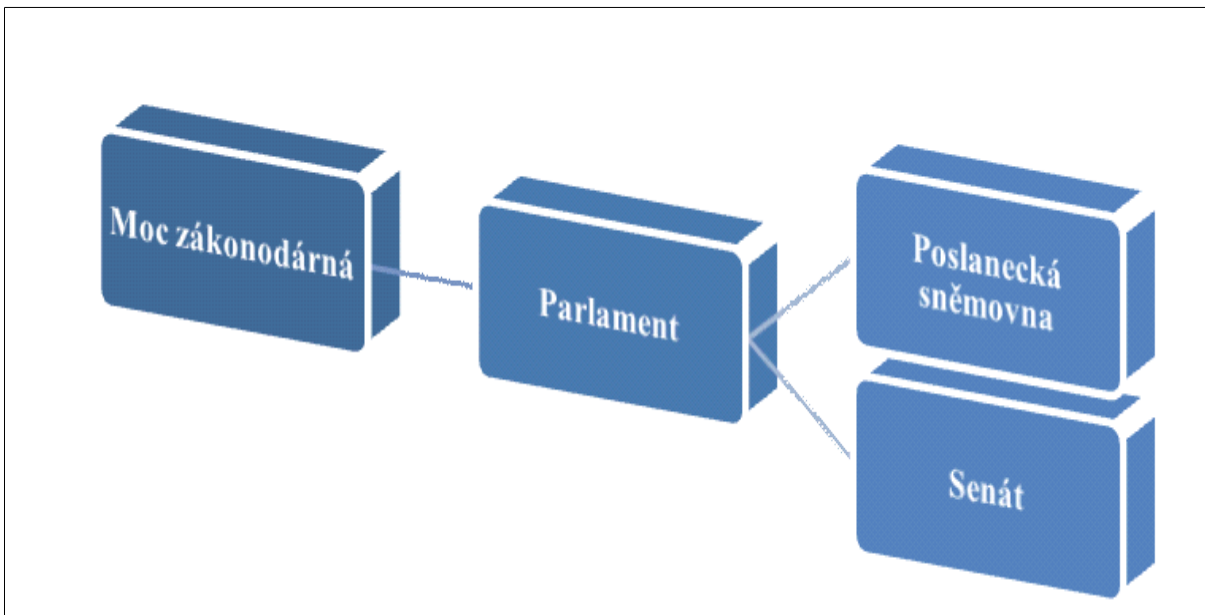
Každý poslanec má **právo interpelovat vládu nebo její členy** ve věcech jejich působnosti. Interpelovaní členové vlády odpovědí na interpelaci do třiceti dnů ode dne jejího podání. Právo interpelovat vládu je jedním ze **základních nástrojů pro vyjádření odpovědnosti vlády vůči Parlamentu**. Ve většině zemí je rozlišován dvojitý režim dotazů na vládu, nebo na člena vlády. První formou je interpelace, které jsou formalizovány a svázány lhůtami a jsou často spojeny s možností vyslovení nedůvěry členu vlády nebo vládě. Druhou formou jsou otázky a dotazy, které slouží k věcné informovanosti poslanců k činnosti vlády.

Právo na interpelaci má každý jednotlivý poslanec Poslanecké sněmovny, nikoliv senátor. Poslanec podává interpelaci ústně na schůzi Poslanecké sněmovny nebo písemně prostřednictvím předsedy Poslanecké sněmovny.

Poslanci se hlásí k podání ústní interpelace písemně u předsedy sněmovny nejpozději do začátku jednotlivé schůze. Pořadí přihlášených Poslanců se určí losem. Není-li interpelovaný při přednesení ústní interpelace přítomen nebo prohlásí, že není možno odpovědět bezprostředně, odpoví poslanci písemně do 30 dnů.

Předseda Poslanecké sněmovny zašle písemnou interpelaci neprodleně předsedovi vlády. Vláda nebo její člen odpoví na písemnou interpelaci na schůzi Poslanecké sněmovny ústně nebo písemně do 30 dnů od jejího podání. Je-li interpelována vláda, odpoví na interpelaci předseda vlády. Jeho zastoupení není vyloučeno. Pokud je interpelovaným členem vlády předseda vlády, je povinen odpovědět právě on, zastoupení není možné.

Pokud není poslanec s odpovědí na písemnou interpelaci spokojen, je odpověď na interpelaci na jeho návrh zařazena na pořad nejbližší schůze sněmovny a koná se o ní rozprava. V případě nesouhlasného stanoviska je interpelovaný člen vlády povinen vypracovat novou odpověď ve stejné 30 denní lhůtě.

2.1.5 Hlava třetí – Moc výkonná

Třetí hlava ústavy s názvem Moc výkonná vymezuje působnost **prezidenta republiky, vlády České republiky** a v neposlední řadě, **státního zastupitelství**.

Funkce prezidenta republiky jako hlavy státu je zařazena do hlavy třetí Ústavy o moci výkonné. Z funkcí hlavy státu jsou spojeny i další atributy, mají charakter ceremoniální, vytvořený tradicí a dotvářejí postavení prezidenta republiky i jako symbolu státu. V republice parlamentní jsou ceremoniální funkce prezidenta republiky, jako hlavy státu, charakteristické.

Prezident je hlavou státu, **není odpovědný z výkonu své funkce**, nelze ho odvolat. Prezident může být jen **trestně stíhán**, jestliže se **dopustí velezrady**. Žalobu na prezidenta podává Poslanecká sněmovna. Vlastní řízení probíhá před Ústavním soudem a trestem může být pouze ztráta prezidentského úřadu a způsobilost jej znovu nabýt.

Prezident je **volen oběma komorami Parlamentu**. Podrobnosti o způsobu hlasování je stanoven jednacím řádem Poslanecké sněmovny.

Prezident republiky vykonává svoji činnost rozhodnutím. Ústava taxativně vymezuje, která rozhodnutí může prezident učinit sám a která vyžadují ke své platnosti kontrasignaci (spolupodpis) předsedy vlády, předsedy Senátu, předsedy Poslanecké sněmovny.

Vláda je vrcholným orgánem výkonné moci, v tomto ohledu **jen část působnosti výkonné moci náleží pouze prezidentu republiky**, aniž by potřebovala k rozhodnutí v jejím rámci kontrasignaci předsedy vlády. Jde však o rozhodnutí, které náleží prezidentu republiky nebo rozhodnutí, kdy je prezident republiky vázán samotným návrhem předsedy vlády (jmenování a odvolání členů vlády), či rozhodnutí v době krize, kdy vláda neplní svou funkci.

Prezident republiky jmenuje vládu České republiky, ta je odpovědna ze své funkce Poslanecké sněmovně. Může kdykoliv požádat Poslaneckou sněmovnu o vyslovení důvěry. K zajištění stability výkonné moci, lze vyslovit v Poslanecké sněmovně nedůvěru vládě jen, je-li návrh podán písemně nejméně padesáti poslanci.

Prezident republiky nemůže být jako hlava státu při výkonu svých ústavních pravomocí a povinností v průběhu funkčního období **zastoupen**. V případech, kdy prezident nevykonává svoji funkci, přísluší výkon některých funkcí předsedovi vlády, jiných předsedovi Poslanecké sněmovny (případně Senátu) a co do zbytku, nejsou vykonávány vůbec. V ostatních případech je povinen vykonávat svůj úřad osobně a nepřetržitě. Ústava České republiky nezná jeho dovolenou, nemoc nebo jinou dočasnou překážku osobní povahy při výkonu funkce prezidenta republiky. Jako hlava státu jej reprezentuje, proto mu přísluší pocty a používání čestných oprávnění. Především mu náleží označení „prezident republiky“. Jde o titul, který vyznačuje skutečně zastávanou úřední hodnost, jímž se odlišuje od jiných takto označených funkcí.

Jako hlavě státu přísluší prezidentu republiky přednost před všemi ostatními státními funkcionáři, kde jsou uváděni společně. Pro čestnou a bezpečnostní službu u prezidenta republiky je zřízen zvláštní ozbrojený útvar. Prezident republiky má právo užívat symboly České republiky (dříve nazvanou standartou).

I ve funkci hlavy státu podléhá prezident republiky ústavním a jiným zákonům a přísluší mu pouze takové pravomoci a plnění povinnosti, které jsou v nich výslovně uvedeny a v právním řádu České republiky zakotveny. Funkce prezidenta republiky není těsně spojena s výkonnou mocí též proto, že při svých autonomních pravomocích musí spolupracovat nejen s vládou, ale i s opozicí. Funkce prezidenta České republiky představuje kontinuitu moci, která trvá i po skončení volebního období Poslanecké sněmovny. Prezident republiky **je volen na společné schůzi obou komor Parlamentu**. Tuto schůzi svolává předseda Poslanecké sněmovny a pro jednání platí jednacím řád Poslanecké sněmovny. Sborem volitelů jsou všichni poslanci a senátoři.

Prezident republiky se ujímá úřadu **složením slibu do rukou předsedy Poslanecké sněmovny**. Volební období prezidenta republiky trvá **pět let** a začíná dnem složení slibu.

Zvolením na rozdíl od poslance nebo senátora, prezidentu republiky ještě nezačíná funkční období. Funkční období začíná až složením slibu. Prezident republiky se ujímá svého úřadu nikoliv volbou, ale složením slibu. Teprve od tohoto aktu nastává počátek jeho pětiletého volebního období. S aktem složení slibu jsou spojeny všechny atributy patřící k funkci

prezidenta republiky, práva, povinnosti i pocty, které mu jako hlavě státu náležejí. Od té doby mu patří též i prezidentský plat.

Volba je tedy nezbytným předpokladem k výkonu funkce a teprve složení slibu je aktem, který má konstitutivní charakter. Složení slibu zvoleného prezidenta republiky lze uskutečnit teprve poté, když skončilo volební období předchozího prezidenta republiky.

Volba se koná v posledních třiceti dnech volebního období úřadujícího prezidenta republiky. Uvolní-li se úřad prezidenta republiky, koná se volba do třiceti dnů. Volba musí být uskutečněna v posledních třiceti dnech volebního období prezidenta republiky. Prezidentem republiky může být zvolen každý občan České republiky, který má právo volit a dosáhl věku čtyřiceti let. Prezident České republiky nemůže být zvolen více než na **dvě volební období** za sebou. Může však kandidovat znovu byl-li v mezidobí zvolen někdo jiný prezidentem republiky, byť by úřad nevykonával celé funkční období.

Navrhovat kandidáta je oprávněno nejméně deset poslanců nebo deset senátorů. Prezidentem republiky je zvolen kandidát, který získal nadpoloviční většinu hlasů všech poslanců i nadpoloviční většinu hlasů všech senátorů. Nezíská-li žádný z kandidátů nadpoloviční většinu hlasů všech poslanců a všech senátorů, koná se do čtrnácti dnů druhé kolo volby.

Do druhého kola postupuje kandidát, který získal nejvyšší počet hlasů v Poslanecké sněmovně, a kandidát, který získal nejvyšší počet hlasů v Senátu.

Je-li více kandidátů, kteří získali stejný nejvyšší počet hlasů v Poslanecké sněmovně, nebo více kandidátů, kteří získali stejný nejvyšší počet hlasů v Senátu, sečtou se hlasy odevzdané pro ně v obou komorách. Do druhého kola postupuje kandidát, který takto získal nejvyšší počet hlasů. Zvolen je kandidát, který získal nadpoloviční většinu hlasů přítomných poslanců i nadpoloviční většinu hlasů přítomných senátorů.

Nebyl-li prezident republiky zvolen ani ve druhém kole, koná se do čtrnácti dnů třetí kolo volby, v němž je zvolen ten z kandidátů druhého kola, který získal nadpoloviční většinu hlasů přítomných poslanců a senátorů. Nebyl-li prezident republiky zvolen ani ve třetím kole, konají se nové volby.

Prezident republiky mj. činností **jmenuje a odvolává předsedu a další členy vlády** a přijímá jejich demisi, odvolává vládu a přijímá její demisi, svolává zasedání Poslanecké sněmovny, rozpouští Poslaneckou sněmovnu. Dále pověřuje vládu, jejíž demisi přijal, nebo kterou odvolal, vykonáváním jejích funkcí prozatímně až do jmenování nové vlády, jmenuje soudce Ústavního soudu, jeho předsedu a místopředsedy. Jmenuje též ze soudců předsedu a místopředsedy Nejvyššího soudu, odpouští a zmírňuje tresty uložené soudem, nařizuje, aby se trestní řízení nezhajovalo, a bylo-li zahájeno, aby se v něm nepokračovalo, a zahlazuje odsouzení, má právo vrátit Parlamentu přijatý zákon s výjimkou zákona ústavního, podepisuje zákony, jmenuje prezidenta a viceprezidenta Nejvyššího kontrolního úřadu, jmenuje členy Bankovní rady České národní banky.

Vláda České republiky je vrcholným orgánem výkonné moci, je jmenována prezidentem republiky na návrh jejího předsedy. Jen v případě, že ani podruhé nově jmenovaná vláda nezíská v Poslanecké sněmovně důvěru, jmenuje prezident republiky předsedu vlády na návrh předsedy Poslanecké sněmovny. Tím se má docílit, aby předseda vlády byl člověk, který má důvěru většiny Poslanecké sněmovny. **Na návrh předsedy vlády jmenuje prezident republiky její ostatní členy.**

Vláda může požádat Poslaneckou sněmovnu o vyslovení důvěry, kdykoliv to uzná za vhodné. Tuto otázku může spojit i s žádostí, aby se Poslanecká sněmovna do tří měsíců usnesla o vládním návrhu zákona.

K posílení stability vlády má přispět i skutečnost, že návrh na vyslovení nedůvěry vládě musí podat písemně nejméně padesát poslanců. Ústava vymezuje případy, kdy je vláda povinna podat demisi. V těchto případech je také prezident republiky povinen ji přijmout.

Poslanecká sněmovna může vyslovit vládě nedůvěru. Návrh na vyslovení nedůvěry vládě projedná Poslanecká sněmovna, jen je-li podán písemně nejméně padesáti poslanci. K přijetí návrhu je třeba souhlasu nadpoloviční většiny všech poslanců. Právo Poslanecké sněmovny vyslovit vládě nedůvěru vyplývá ze skutečnosti, že vláda je politicky odpovědna Poslanecké sněmovně. Poslanecká sněmovna v tomto případě nerozhoduje o důvěře, ale o nedůvěře a v tomto smyslu musí být návrh i předložen.

Předseda vlády a ostatní členové vlády podávají demisi do rukou prezidenta republiky. Vláda podá demisi, jestliže Poslanecká sněmovna zamítla její žádost o vyslovení důvěry nebo jestliže jí vyslovila nedůvěru. Vláda podá demisi vždy po ustavující schůzi nově zvolené Poslanecké sněmovny. Podá-li vláda demisi, prezident republiky demisi přijme.

Vláda jako **vrcholný orgán výkonné moci** spravuje stát, plní úkoly a povinností, které jsou podle Ústavy uloženy státu, nebo za ně stát odpovídá.

Podíl vlády na výkonné moci je významný, neboť vláda je oprávněna navrhovat zákony a **vydávat nařízení vlády** bez spolupůsobení prezidenta republiky.

Vládu tvoří předseda, místopředsedové a ministři. Jen oni tvoří sbor, který je vládou. **Vláda je odpovědna Poslanecké sněmovně.** Předsedu vlády jmenuje prezident republiky a na jeho návrh jmenuje ostatní členy vlády a pověřuje je řízením ministerstev nebo jiných úřadů.

Povinností vlády je předstoupit do třiceti dnů po svém jmenování před Poslaneckou sněmovnu a požádat ji o vyslovení důvěry. Nezáská-li **nově jmenovaná vláda důvěru Poslanecké sněmovně, musí podat demisi.**

Vláda je ze své činnosti odpovědna jen Poslanecké sněmovně. Jde o odpovědnost politickou a kolektivní. Není odpovědna Parlamentu jako celku, ani Senátu a to ani tehdy, je-li Poslanecká sněmovna rozpuštěna a Senát vykonává některé její funkce. Vláda není odpovědna ani prezidentu republiky. Ze skutečnosti, že vláda odpovídá jako celek vyplývá, že není možno vyslovit nedůvěru jen jednomu či několika ministrům.

Předsedu vlády jmenuje prezident republiky. Právně není ve svém výběru ničím vázán, politicky však musí dbát na to, aby jmenoval toho, kdo je schopen vytvořit vládu, která by získala v Poslanecké sněmovně důvěru. **Při jmenování ostatních členů vlády,** tedy místopředsedů a ministrů je prezident republiky **vázán návrhem předsedy vlády.** Tím je vázán i při pověřování členů vlády řízením ministerstev nebo jiných úřadů. Vláda sama, ani její předseda, nemůže pověřit člena vlády řízením ministerstva, nebo jiného úřadu, a to ani dočasně.

Členové vlády skládají slib do rukou prezidenta republiky. Děje se tak při aktu jmenování členů vlády. Znění slibu se podepisuje. Složením slibu se člen vlády ujímá ve skutečnosti svého úřadu, byť to není výslovně uvedeno. Složení slibu obsahující příslib (závazek) k budoucímu konání, je podmínkou k tomu, aby se člen vlády mohl ujmout svého

úřadu. Se složením slibu Ústava výslovně nespojuje žádné další důsledky, od té doby však nastává důvod inkompatibility. Slib věrnosti České republice a ta část slibu, jež se týká zachování Ústavy a zákonů, jsou totožné s příslušnou částí slibu prezidenta republiky.

Vláda rozhoduje ve sboru. K přijetí usnesení vlády je třeba souhlasu nadpoloviční většiny všech jejích členů. Na schůzi vlády musí být i všichni její členové pozváni. **Vláda je orgánem kolektivním**, i když v ní má předseda vlády prioritní postavení. Moc výkonná je tak přiznána vládě jako celku. Všechna usnesení, stanoviska a další akty, jsou rozhodnutím vlády jako celku, musí být přijata tímto orgánem jako orgánem sborovým. Je-li interpelována vláda nebo vyžádá-li si prezident republiky od vlády zprávu musí i o těchto zprávách vláda jednat ve sboru.

Předseda vlády ve své funkci vykonává činnost a plní ty povinnosti, které jsou mu ústavními a jinými zákony svěřeny. **Organizuje činnost vlády, určuje program jejích schůzí** a další veškeré její různorodé činnosti jako vrcholného orgánu výkonné moc. Jejím jménem vystupuje navenek uvnitř státu vůči prezidentu republiky, Parlamentu, jiným ústavním orgánům a vůči občanům. Jejím jménem vystupuje i ve vnějších vztazích státu jako jeho představitel v souladu s pravidly mezinárodního práva při uzavírání mezinárodních smluv (Vídeňská úmluva o smluvním právu) apod. V našem ústavním systému České republiky má předseda vlády silné postavení. Předsedu vlády **zastupuje místopředseda vlády**, nebo jiný pověřený člen vlády. Rozsah zastupování určuje jednací řád vlády.

K provedení zákona a v jeho mezích je vláda oprávněna vydávat nařízení. Nařízení vlády podepisuje předseda vlády a příslušný člen vlády. V nařízení vlády se rozvádí nebo aktualizuje dispozice nebo hypotéza prováděné zákonné normy a nelze v něm prováděnou zákonnou normu po skutkové stránce rozšiřovat, zužovat, časově vymezovat nebo stanovit podmínky a způsob její aplikace.

Ministerstva

Ministerstva a jiné správní úřady lze zřídit a jejich působnost stanovit pouze zákonem. Ministerstva, jiné správní úřady mohou na základě a v mezích zákona vydávat právní předpisy a vyhlášky, jen jsou-li k tomu výslovně zmocněny příslušným zákonem. Právní předpis nižší právní síly nesmí překročit rámec zákonného zmocnění.

Pokud se v Ústavě hovoří o ústředních orgánech státní správy, jedná se rovněž o ústřední správní úřady moci výkonné (státní správy) s konkrétní vymezenou působností, v jejichž čele nestojí člen vlády. V čele těchto správních úřadů jsou vedoucí úřadu, kteří jsou z výkonu své funkce odpovědní vládě, která je také jmenuje a odvolává (s výjimkou předsedy Českého statistického úřadu, kterého jmenuje a odvolává předseda Poslanecké sněmovny). Zákonem jsou zřizovány i další **ústřední správní úřady**, včetně stanovení jejich kompetencí, představitelé mohou být podřízeni vládě nebo jednotlivému členu vlády (ministři). Např. Úřad pro ochranu hospodářské soutěže.

Státní zastupitelství

Státní zastupitelství zastupuje veřejnou žalobu v trestním řízení při výkonu své působnosti je představitelem zájmu státu. Reprezentuje státní zájem v řízení před soudem, svých pravomocí použije při výkonu své působnosti. Svou činnost musí vykonávat tak, aby jeho zásah byl v souladu se zákonem, rychlý a účinný.

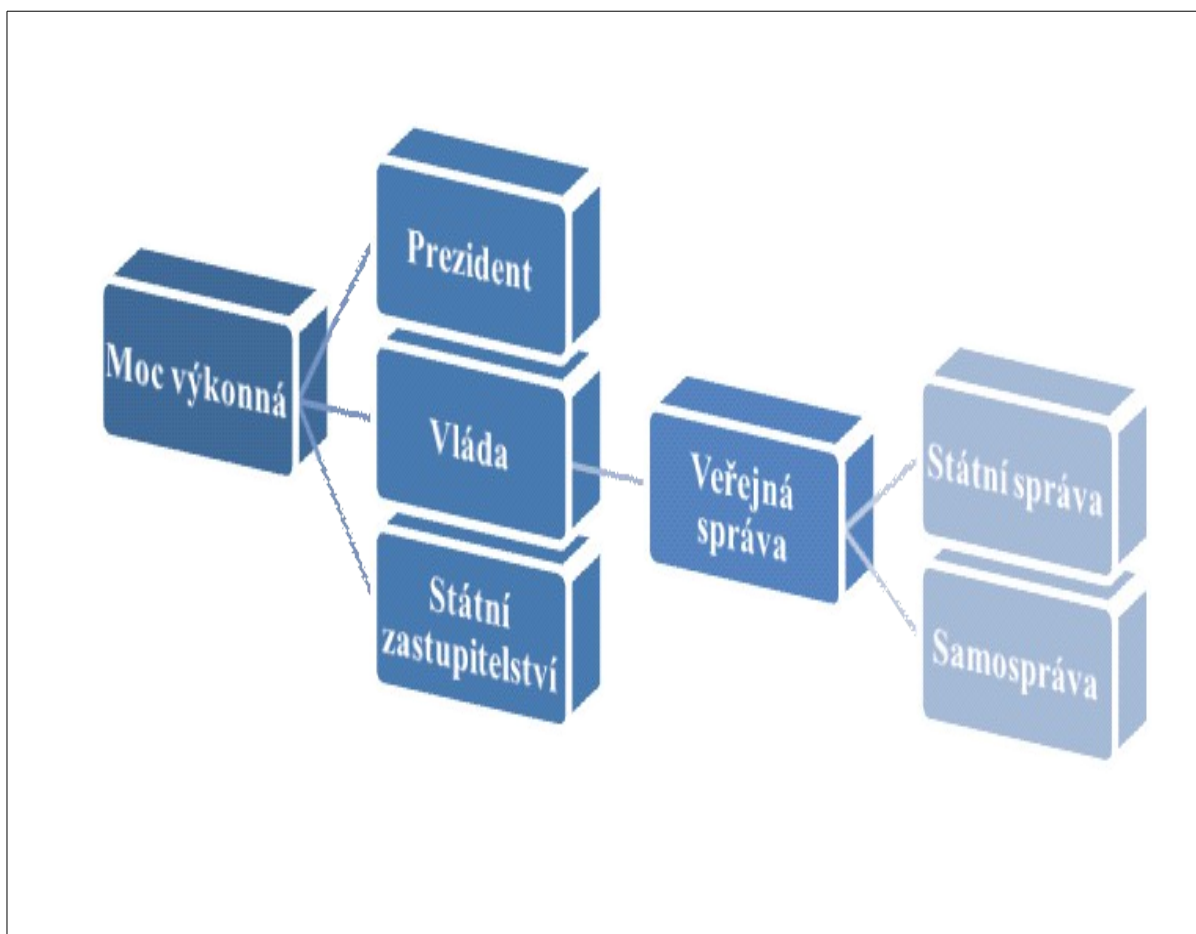
Systematicky je státní zastupitelství zařazeno do hlavy třetí upravující moc výkonnou a do části, jež se týká vlády. Z toho vyplývá i vztah vlády k státnímu zastupitelství. Státní zastupitelství není samostatným resortem, ale je součástí organizaci justice. Nemá samostatné vazby k ústavním orgánům.

Státní zastupitelství při výkonu své působnosti je představitelem zájmu státu a musí tomu odpovídat jeho postavení vůči jiným státním orgánům, aby mohlo plnit svou funkci. Reprezentuje státní zájem v řízení před soudem.

Ministr spravedlnosti je služebně nadřizen nejvyššímu státnímu zástupci a vykonává dohled nad činností Nejvyššího státního zastupitelství, zejména z hlediska dodržování právních předpisů. **Nejvyšší státní zastupitelství podává ministerstvu spravedlnosti zprávu o činnosti státního zastupitelství za uplynulý rok.**

Správu státního zastupitelství vykonává ministerstvo spravedlnosti. Nejvyššího státního zástupce jmenuje do funkce a odvolává vláda na návrh ministra spravedlnosti. Ostatní vedoucí státních zastupitelství jmenuje do funkce a odvolává ministr spravedlnosti.

Sídla státních zastupitelství a obvody jejich územní působnosti se v zásadě shodují s obvody soudů, základní článek je **okresní státní zastupitelství, následuje krajské, vrchní a nejvyšší státní zastupitelství.**

2.1.6 Hlava čtvrtá – Moc soudní

Soudní moc v České republice vykonávají jménem republiky **nezávislé soudy**. Zvláštní část moci soudní představuje mezinárodní soudnictví, které je upraveno normami mezinárodního práva.

Podstatou soudní moci je **výkon soudnictví**. Ústava ji považuje za zvláštní oblast státní moci, která je oddělena od moci zákonodárné a od moci výkonné. Její výkon přísluší nezávislým soudům. Soudy jsou ústavní orgány, výkonem soudní moci je i soudnictví ústavní. Orgány moci zákonodárné, ani orgány moci výkonné nemohou soudy při výkonu jejich pravomoci nahrazovat.

Pouze soudy jsou povolány k tomu, aby poskytovaly ochranu právům, a jedině ony mohou rozhodovat o vině a trestu za trestné činy. V rámci soustavy soudních orgánů působí nezávislé soudy.

Nezávislost soudů jako státních orgánů znamená jednak jejich institucionální oddělenost od orgánů jiného typu, jednak i to, že v rámci soudní soustavy není vztah jednotlivých soudů vztahem nadřízenosti a podřízenosti, najdeme zde pouze procesní vazby.

Nezávislost soudu a nezávislost soudce nejsou totožnými pojmy. Při prvním z nich jde samostatnost orgánu soudu, při druhém o postavení fyzické osoby, jejímž prostřednictvím soud jako státní orgán své úkoly plní soudce, zárukou soudcovské nezávislosti je pak neodvolatelnost a nepřeložitelnost soudce.

Neslučitelnost výkonu funkce soudce s funkcemi prezidenta republiky, člena Parlamentu, funkcí ve veřejné správě sleduje stejný účel jako je tomu u neslučitelnosti funkce poslance a senátora. Soudce nesmí vykonávat žádnou jinou výdělečnou činnost, výjimkou je správa vlastního majetku a činnost například vědecká, pedagogická, literární, publicistická.

Rozsah, výkonu soudnictví je dán pravomocí soudů. Pravomocí soudů se rozumí stanovení okruhu záležitostí, které přísluší rozhodovat soudům, tím je současně vymezen i rozsah jejich činnosti ve vztahu k orgánům jiného typu. Do okruhu Ústavou stanovených pravomocí soudů náleží věci a to, **poskytování ochrany právům** podle níž se každý může domáhat u soudu ochrany svých subjektivních práv a **rozhodování o vině a trestu za spáchané trestné činy**.

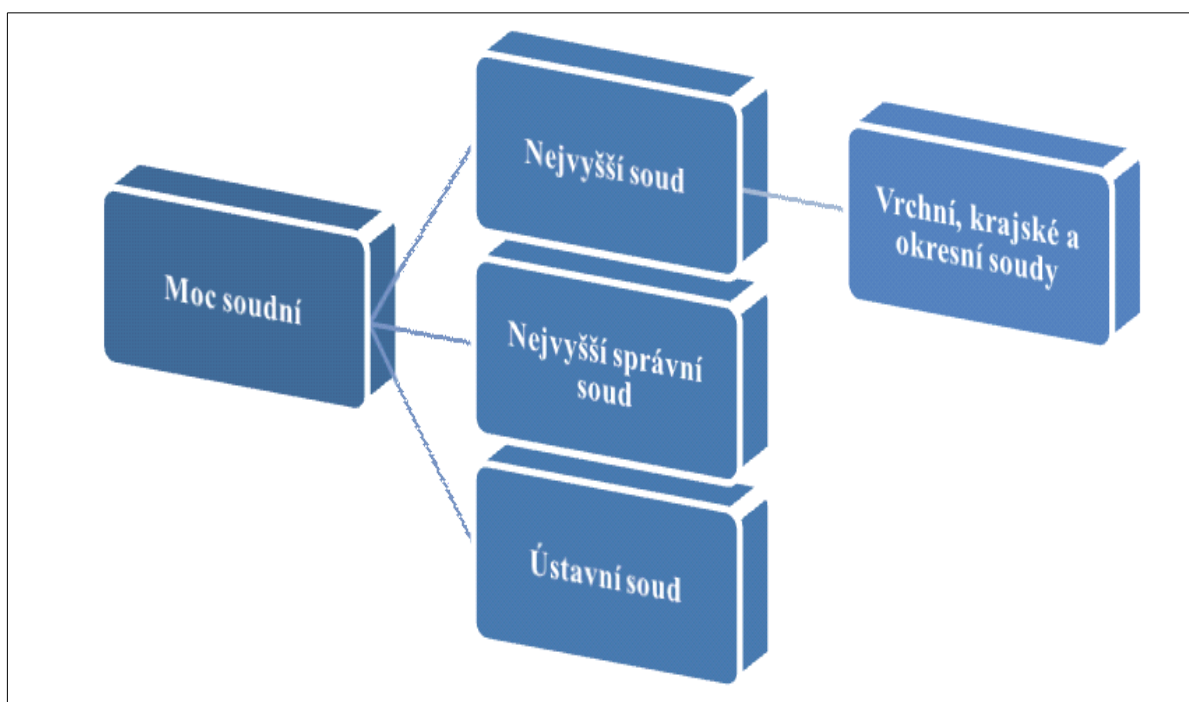
Subjektivní práva jsou buď povahy soukromoprávní, nebo veřejnoprávní. Nositeli soukromoprávních subjektivních práv jsou osoby jak fyzické, tak právnické. Subjektivní práva veřejnoprávní jsou oprávněními vůči státu, aby se stát něčeho zdržel, nebo toho, aby něco pozitivně provedl nebo vykonal, anebo aby připustil účast na tvorbě státní vůle, jejich nositeli tedy mohou být jen subjekty odlišné od státu. **Ochranu subjektivním právům poskytují soudy** zákonem stanoveným způsobem. Tento způsob stanoví v procesním právu, občanský soudní řád, trestní řád jakož i soudní řád správní. Každý, kdo se domáhá u soudu ochrany svého práva, musí respektovat způsob ochrany stanovený zákonem a zachovat zákonem stanovený postup.

Soudní ochrana je ústavně zajištěna i pro případy, kdy o subjektivním právu rozhoduje správní orgán. Každý, kdo tvrdí, že byl ve svých právech zkrácen rozhodnutím orgánu veřejné správy, se může obrátit na soud, aby přezkoumal zákonnost rozhodnutí vydaného ve správním řízení.

Vedle ochrany subjektivní práv a rozhodování o vině a trestu patří do pravomoci soudů ještě další záležitosti. V civilním řízení jde např. o většinu záležitostí **nesporného řízení**,

kteří mají povahu určitého právního uspořádání pro budoucnost, o řízení vykonávací (exekuce), o konkursu a o vyrovnání. V trestním řízení přísluší soudům rozhodovat i v **přípravném řízení**, jde-li o zásah do ústavně chráněného práva.

Soustavu soudů tvoří **Nejvyšší soud, Nejvyšší správní soud, vrchní, krajské a okresní soudy**. Působnost a organizace soudů je stanovena zákonem o soudech a soudcích. V tomto ohledu rozlišujeme jako soudy obecné a zvláštní. **Postavení zvláštního soudu má podle Ústavy Ústavní soud, který je soudním orgánem ochrany ústavnosti a není zařazen do soudní soustavy.** Soustava soudů je pojem, kterým se označuje způsob organizace soudnictví.

Soudce je jmenován do funkce prezidentem republiky bez časového omezení. Svě funkce se ujímá složením slibu. Každý soudce bez ohledu na to, v rámci kterého soudu plní svou funkci, je ústavním činitelem.

Zákon stanoví případy, kdy **soudci rozhodují v senátu**, a kdy rozhodují jako **samosoudci**. Ústava připouští, aby se na rozhodování soudů podíleli i další občané, kterými jsou **přisedící**. **Přisedící** se od soudců liší tím, že nemusí splňovat předpoklady nutné pro výkon funkce, zejména podmínku odborného právního vzdělání. Přisedící jsou si při rozhodování rovni se soudci.

Samosoudcem může být pouze soudce, přisedící se uplatní jen při rozhodování v senátu. Vzhledem k účasti přisedících rozlišujeme **senáty** dvojí povahy. A to ten, který je složen pouze ze soudců a druhé jsou složeny jednak ze soudce, jednak z přisedících, předsedou senátu musí být v těchto případech vždy soudce.

Soudce je při rozhodování vázán zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu. Vázanost soudu zákonem znamená především povinnost soudu dodržovat zákon, v rozhodnutích jej neporušovat ani neobcházet a v řízení postupovat v souladu s ním.

Problematika vázanosti soudu zákonem je složitá v případech, kdy znění zákona není jasné nebo jednoznačné a kdy připouští možnost různých výkladů. K tomu, jak postupovat, aby zákon mohl být jednoznačně vyložen a aplikován, napomáhají **interpretační pravidla** a to gramatický, historický, systematický, logický výklad práva i **použití analogie**.

Všichni účastníci řízení mají před soudem rovná práva. Jednání před soudem je ústní a veřejné. Rozsudek se vyhláší vždy veřejně. Zásady v procesním řízení jsou **rovnost účastníků, ústnost a veřejnost**.

Zásada rovnosti účastníků se stává jedním z předpokladů výkonu soudnictví v právním státě. Vzhledem k tomu má mezi procesními zásadami prioritní postavení. Zásady ústnosti a veřejnosti soudního procesu charakterizují moderní proces. Tyto zásady jako ústavní principy zavazují zákonodárce k tomu, aby je respektoval. Výjimky z těchto zásad se připouští v procesní hospodárnosti nebo požadavkem právní jistoty, pokud jde o zásadu ústnosti, a respektováním státem uznávaných tajemství, důležitými zájmy účastníků a ohrožením mravnosti, pokud jde o zásadu veřejnosti.

Rovnost účastníků řízení. Vztah obecné a speciální úpravy některých základních práv v Listině je záruka formulována pro každý právní proces, ať již ústavněprávní, trestní, správní či civilní. Tato zásada často označována jako „rovnost zbraní“ je rovněž důležitou složkou pojmu právního státu.

Jedním z pojmových znaků soudnictví v právním státě je **veřejnost soudního řízení**. Tuto zásadu garantuje ústavní zákon v podobě práva na veřejné projednání věci. Listina přitom připouští, že **veřejnost může být vyloučena jen v případech stanovených zákonem**. Je tím zajištěna kontrola výkonu soudnictví, výchovné a preventivní působení jeho výkonu.

Právo vyjádřit se ke všem prováděným důkazům. S principem veřejnosti je těsně spjat princip ústnosti řízení, který zakotvuje Ústava ČR. Každý má právo vyjádřit se ke všem prováděným důkazům v řízení před soudy. I to je významná záruka spravedlivého procesu, jejíž porušení může vést ke zrušení rozhodnutí a obnově tohoto práva. Toto právo bezprostředně souvisí s právem na obhajobu a je od něj odvozeno.

Ústavní soud

Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti. Ústavností rozumíme stav, kdy v demokratické společnosti **všechny společenské vztahy se realizují v souladu s Ústavou**. Ochrana ústavnosti zahrnuje v sobě dva aspekty. Jednak jde o určité záruky toho, že **nebudou vydávány zákonné nebo sekundární normy, které by byly v rozporu s Ústavou**, pokud by tomu tak bylo došlo by tímto soudem ke zrušení a dále o to, aby v souladu s Ústavou docházelo i **k vydávání konkrétních právních aktů ústavou zaručených práv**. V tomto rámci posuzuje Ústavní soud to, zda předcházející řízení bylo spravedlivé.

Základní úlohou Ústavního soudu je rozhodování **o zrušení zákonů** pro jejich protiústavnosti a rozhodování o ústavních stížnostech a o záležitostech, týkajících se aplikace Ústavy, například kompetenční spor, žaloba proti prezidentu republiky, posouzení zákonnosti rozpuštění politické strany.

Ústavní soud se skládá z 15 soudců, kteří jsou jmenováni prezidentem republiky na dobu deseti let. Tato lhůta běží ode dne, kdy soudce vykonal slib. Složením slibu do rukou prezidenta republiky se soudce Ústavního soudu ujímá své funkce. Odmítne-li soudce složit slib nebo složí-li slib s výhradou, hledí se na něho, jako by nebyl jmenován. Počet soudců je

třeba považovat za počet maximální. Přechodně může mít Ústavní soud i menší počet soudců za toho předpokladu, že jich bude tolik, aby Ústavní soud mohl rozhodovat v plénu. **Soudce Ústavního soudu jmenuje prezident republiky** se souhlasem Senátu. Soudcem Ústavního soudu může být jmenován bezúhonný občan, který je volitelný do Senátu, má vysokoškolské právnické vzdělání a byl nejméně deset let činný v právnickém povolání.

Ústavní soud může jednat a usnášet se v plénu zásadně tehdy, jestliže je přítomno alespoň 10 soudců. Pokud by počet soudců klesl pod požadovaný počet, Ústavní soud by nebyl způsobilý plnit své úkoly.

V čele Ústavního soudu je jeho předseda, jehož zastupují dva místopředsedové. Předsedu a místopředsedy Ústavního soudu jmenuje prezident republiky ze soudců Ústavního soudu. Funkce předsedy Ústavního soudu má povahu organizační, správní a reprezentativní. Při rozhodování Ústavního soudu mu nedává více oprávnění než jiným soudcům.

Soudce Ústavního soudu nelze trestně stíhat bez souhlasu Senátu. Odepře-li Senát souhlas, je trestní stíhání navždy vyloučeno. Soudce Ústavního soudu lze zadržet jen, byl-li dopaden při spáchání trestného činu, anebo bezprostředně poté. Příslušný orgán je povinen zadržení ihned oznámit předsedovi Senátu. Nedá-li předseda Senátu do 24 hodin od zadržení souhlas k odevzdání zadrženého soudu, je příslušný orgán povinen ho propustit. Na své první následující schůzi Senát rozhodne o přípustnosti trestního stíhání s konečnou platností. Soudce Ústavního soudu má právo stejně jako soudce odepřít svědectví o skutečnostech, které se dozvěděl v souvislosti s výkonem své funkce, a to i poté, kdy přestal být soudcem Ústavního soudu. Soudci Ústavního soudu požívají stejné imunity jako poslanci a senátoři, pokud jde o jejich trestní postih.

Z funkce soudce Ústavního soudu vyplývá **neslučitelnost** výkonu této **funkce** s jinou placenou funkcí nebo výdělečnou činností, neslučitelnost výkonu funkce s členstvím v politické straně nebo v politickém hnutí. Z funkce soudce Ústavního soudu vyplývá povinnost mlčenlivosti soudců.

Soudci Ústavního soudu podléhají kárné odpovědnosti. **Kárným proviněním je jednání, jímž soudce snižuje vážnost a důstojnost své funkce** nebo ohrožuje důvěru v nezávislé a nestranné rozhodování ústavního soudu, dále jiné zaviněné porušení povinnosti soudce, a konečně i jednání, které má znaky přestupku. Kárné řízení probíhá před Ústavním soudem. **Kárným opatřením je vytknutí kárného provinění soudci anebo rozhodnutí o zániku funkce soudce.**

Rozsah činnosti (působnost), kterou vykonává Ústavní soud a jeho pravomoci ve vztahu k jiným státním orgánům, tvoří ochranu ústavnosti, spočívající v tom, že **je zkoumán soulad nižšího právního předpisu s předpisem ústavním**, aniž by přitom byla prováděna jejich aplikace na konkrétní případ. Druhou skupinu tvoří konkrétní kontrola ústavnosti, spočívající **v ochraně Ústavou zaručených práv**, proti konkrétním zásahům do nich. Do působnosti Ústavního soudu patří i některé další záležitosti, které nelze označit za **kontrolu ústavnosti**, ale jde při nich o přímou aplikaci Ústavy, anebo jinak souvisí se základní působností Ústavního soudu (například ústavní žaloba proti prezidentu republiky, apod.).

Výsledný akt Ústavního soudu je **nález ústavního soudu**, kterým je buď zrušen celý zákon, anebo některé z jeho ustanovení. V ostatních případech bude ústavním soudem podaný návrh zamítnut.

Rozhodnutí Ústavního soudu má dvojitou formu. Ve věci samé rozhoduje Ústavní soud **nálezem**, v ostatních případech **usnesením**. Nálezy Ústavního soudu se vyhláší vždy veřejně, a to „jménem republiky“.

K základní působnosti Ústavního soudu patří i **rozhodování o ústavních stížnostech**. Ústava zná tři typy ústavních stížností a to stížnost proti zásahu orgánu veřejné moci do ústavně zaručených práv a svobod, stížnost proti nezákonným zásahům státu, porušujícím Ústavou zaručenou samosprávu územních samosprávných celků, a zvláštní případ stížnosti proti neústavnímu či nezákonnému rozhodnutí o rozpuštění politické strany nebo jinému rozhodnutí, které se týká její činnosti.

Ústavní stížnost je oprávněn podat každý, kdo tvrdí, že bylo porušeno jeho ústavní právo. K podání návrhu ústavní stížnosti je oprávněno pouze zastupitelstvo obce nebo zastupitelstvo kraje. Předpokladem k podání ústavní stížnosti je vyčerpání jiných procesních prostředků ochrany práva stěžovatelem.

Rozhodnutí Ústavního soudu je vykonatelné, jakmile bylo vyhlášeno ve Sbírce zákonů ČR, pokud Ústavní soud o jeho vykonatelnosti nerozhodl jinak. Vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu jsou závazná pro všechny orgány i osoby, kterých se rozhodnutí dotýká.

Vykonatelností rozhodnutí se rozumí možnost vynucení realizace rozhodnutí. Vykonatelnost rozhodnutí (nálezu) nastává okamžikem jejich vyhlášení. U ostatních nálezů vykonatelnost nastává jejich doručením účastníkům, tedy současně s právní mocí.

2.1.7 Hlava pátá – Nejvyšší kontrolní úřad

Nejvyšší kontrolní úřad (NKÚ) je nezávislý orgán. Vykonává **kontrolu hospodaření se státním majetkem a plnění státního rozpočtu a závěrečného účtu**. V čele stojí prezident NKÚ, zastupuje ho viceprezident NKÚ. Oba tyto ústavní činitelé jmenuje prezident republiky na návrh Poslanecké sněmovny. Nejvyšší kontrolní úřad tvoří i členové Úřadu, kolegium Úřadu, senát Úřadu, Kárná komora Úřadu a pracovníci Úřadu.

Nezávislost tohoto orgánu je důvodem jeho oddělení od jiných subjektů, jde zároveň o zvýraznění nezávislosti tohoto úřadu i na jiných státních orgánech. **Zásada nezávislosti** – vymezuje se působnost NKÚ, která je dána zákonem. Jediným kritériem při kontrolní činnosti, vyhodnocování závěru a přijímání opatření je právní norma. **Výkon kontroly** je soustředěn na hospodaření se státním majetkem, na plnění státního rozpočtu a plnění státního závěrečného účtu.

Při této činnosti v souladu s obecně závaznými právními normami posuzuje **správnost interpretace a aplikace právních norem na konkrétní případ, účelnost při vynakládání finančních prostředků ze státního rozpočtu a účelnost při nakládání s majetkem státu** a hospodaření s finančními prostředky i majetkem s péčí řádného hospodáře.

Ústava ČR se omezuje pouze na základní vymezení **předmětu kontroly** s označením zvláštní činnosti a vůči osobám, v zákoně jmenovitě určeným například vysoké školy, státní fondy, České dráhy aj. Konkretizace působnosti, příslušnost, pravomoci, oprávnění, organizační struktury jsou stanoveny v zákoně č. 166/1993 Sb., o Nejvyšším kontrolním úřadu ve znění pozdějších změn.

Prezidentem a viceprezidentem úřadu může být jmenován občan české republiky, který je bezúhonný, způsobilý k právním úkonům, má vysokoškolské vzdělání a dosáhl 35 let. Prezident a viceprezident složí slib do rukou prezidenta republiky.

Členem úřadu může být každý občan ČR, který je způsobilý k právním úkonům, je bezúhonný, má vysokoškolské vzdělání a dosáhl věku 30 let.

Celkem je **15 členů NKÚ**. Členové složením slibu do rukou předsedy Poslanecké sněmovny se ujímají funkce. Členové vykonávají kontrolní činnost, zpracovávají kontrolní závěry podle plánu kontrolní činnosti. Kolegium tvoří prezident, viceprezident a členové úřadu. Kolegium rozhoduje hlasováním a schvaluje **plán kontrolní činnosti, výroční zprávu o činnosti, návrh rozpočtu NKÚ a kárný řád**.

Výsledky kontroly jsou zveřejněny ve Věstníku úřadu a též zasílány Poslanecké sněmovně a Senátu.

2.1.8 Hlava šestá – Česká národní banka

Česká národní banka (ČNB) je ústřední bankou státu. Hlavním cílem její činnosti je péče o cenovou stabilitu.

V ústavě je stanoven cíl, ale rovněž i zákaz zasahovat do činnosti této banky, pokud tak nestanoví zákon. Postavení banky v ústavním zákoně je vyjádřeno znaky a to, že je **právníckou osobou**, která se nezapisuje do obchodního rejstříku je veřejnoprávní korporace, **působí jako ústřední správní orgán, který je oprávněn** vydávat obecně závazné právní normy a v neposlední řadě **v majetkových vztazích při nakládání s vlastním majetkem má postavení právnícké osoby**.

Představitelem České národní banky je **guvernér**, je reprezentantem a vystupuje za Českou národní banku navenek. Rozhodovací pravomoci má v rukou **bankovní rada**, je to nejvyšší orgán České národní banky. Guvernéra České národní banky a bankovní radu jmenuje a odvolává prezident republiky. Členové bankovní rady jsou jmenováni na dobu 6 let.

Členem bankovní rady může být jmenován občan České republiky, který je plně způsobilý k právním úkonům, má ukončené vysokoškolské vzdělání, je bezúhonný a je v měnových a bankovních záležitostech uznávanou a zkušenu osobností.

Z činností České národní banky je, to určování měnové politiky, vydávání bankovek a mincí, řízení peněžního oběhu, platebního styku. Česká národní banka dále vykonává bankovní dohled nad činností bank, poboček zahraničních bank a konsolidačních celků, jejichž součástí je banka se sídlem v České republice a pečuje o bezpečné fungování a účelný rozvoj bankovního systému v České republice.

Česká národní banka je povinna podávat Poslanecké sněmovně nejméně dvakrát ročně k projednání zprávu o měnovém vývoji a je povinna informovat jednou za tři měsíce o měnovém vývoji veřejnost.

2.1.9 Hlava sedmá – Územní samosprávné celky

Česká republika se člení na **obce**, které jsou základními územními samosprávnými celky, a **kraje**, které jsou vyššími územními samosprávnými celky.

Obce a kraje mají postavení právnických osob a tato skutečnost je opravňuje k tomu, aby v právních vztazích vystupovali svým jménem, na svou odpovědnost z těchto vztahů vyplývajících, mají rovněž právo mít majetek a hospodařit s ním.

První ústava Československé republiky z r. 1920 neobsahovala hlavu pojednávající o územní samosprávě. K obnovení obce, jakožto samosprávného subjektu, došlo ústavním zákonem č. 294/1990 Sb. (do roku 1990 to byly národní výbory).

Území **obce tvoří jedno nebo více katastrálních území**. Obce se mohou dále **členit na části nebo obvody**, mohou se i slučovat a oddělovat. Jak je výše uvedeno je obec právnická osoba, která v právních vztazích vystupuje svým jménem a nese odpovědnost z těchto vztahů vyplývajících. Obec má vlastní majetek, finanční zdroje, hospodaří samostatně.

Vyššími územně samosprávnými celky jsou **kraje**. Územní samosprávné celky jsou územními společenstvími občanů, která mají právo na samosprávu. Obec je vždy součástí vyššího územního samosprávného celku. Vytvořit nebo zrušit vyšší územní samosprávný celek lze jen ústavním zákonem.

Územní samosprávné celky jsou územními společenstvími občanů, které mají právo na samosprávu. To znamená, že občané obce buď prostřednictvím svých volených orgánů nebo přímo spravují své záležitosti samostatně. K tomu je občan vybaven katalogem práv občana obce.

Obec je základním článkem územní samosprávy. Obce a kraje mají právo na samostatné spravování, prostřednictvím svých nejvyšších volených orgánů, tj. **zastupitelstva obce**. Samosprávné kompetence svěřené orgánům zajišťuje reálný výkon samosprávy, který nemůže být omezován výkonem samosprávy vyššího územního samosprávného celku nebo jiného orgánu veřejné správy nestanoví-li tak zákon.

V České republice je historicky uplatňován spojený systém územní veřejné správy. Činnost obce je rozlišována na **samostatnou působnost**, kdy o oprávněných zájmech občanů rozhoduje sama. Další činností je **přenesená působnost** spočívající v zajišťování hospodářského, sociálního a kulturního rozvoje a v ochraně a tvorbě zdravého životního prostředí, kterou **obci svěřil stát**.

Zastupitelstvo obce rozhoduje ve věcech **samosprávy**, pokud nejsou zákonem svěřeny zastupitelstvu vyššího územního samosprávného celku. Zastupitelstvo obce i zastupitelstvo kraje mohou v mezích své působnosti a kompetencí vydávat obecně závazné vyhlášky.

Obecně závazné vyhlášky kraje musí být v souladu se zákony a nařízení kraje musí být v souladu se zákony a právními předpisy. Obecně závazná vyhláška kraje a nařízení kraje nabývá platnosti dnem vyhlášení ve **Věstníku právních předpisů kraje**. Dnem vyhlášení právního předpisu kraje je den rozeslání příslušné částky Věstníku, který musí být uveden v jejím záhlaví. Právní předpis kraje nabývá účinnosti patnáctým dnem po vyhlášení ve Věstníku, pokud v něm není stanoven pozdější počátek účinnosti.

Výkon státní správy je spojen s rozhodováním o právech právem chráněných zájmech a povinnostech občanů. Představitelem obce je **starosta (primátor)**, rozhodování je svěřeno zákonem zastupitelstvu obce. Představitelem kraje je **hejtman**, rozhodovací pravomoc je svěřena zákonem zastupitelstvu kraje.

2.2 Lidská práva a svobody

Základní práva a svobody jsou nedotknutelná. To samozřejmě platí i pro orgány státní moci. Proto, ústavní úprava lidských práv omezuje zákonodárnou činnost tak, aby libovolně nezasahovala do principů, na nichž je tento systém založen. Ochrana lidských práv a svobod je zakotvena mj. v ústavních zákonech, mezinárodních úmluvách a zejména v Listině základních práva svobod. Základní práva však mohou být chápána jako taková práva, která svědčí každému, bez ohledu na pohlaví, rasu, vyznání i to, je-li občanem daného státu. Základní práva a svobody jsou vymezena v Listině základních práva a svobod, mezi tato práva a svobody zařadit ty, které:

- jsou ústavně zaručené,
- mají povahu subjektivního práva,
- projevují se v zajištění autonomních prostorů jedince chráněných před zásahy veřejné moci,
- vznikají přímo na základě ústavy nebo mezinárodní smlouvy,
- nelze s nimi právními úkony disponovat, neboť jsou nezadatelné a nezcizitelné,
- jsou vymahatelné vůči státu prostřednictvím nezávislé soudní moci,
- představují současné ústavní hodnoty, kterými je stát ve své činnosti vázán.

Přehled základních svobod je následující:

- osobní svoboda,
- svoboda pohybu,
- svoboda pobytu,
- svoboda myšlení,
- svoboda svědomí,
- svoboda náboženského vyznání,
- svoboda vědeckého bádání,
- svoboda umělecké tvorby,
- svoboda projevu,
- svoboda shromažďovací,
- svoboda spolčovací,
- svoboda koaliční

Při posuzování způsobilosti k právům a povinnostem, jak již bylo uvedeno výše, lze rozlišovat a konstatovat, že se jedná o schopnost být jejich **nositelem či subjektem**. Z Listiny základních práva a svobod, vyplývá, že tímto subjektem je každá lidská bytost. Okamžik nabytí nebo ztráty této způsobilosti je dán z povahy existence lidské bytosti. Tato způsobilost být subjektem základních práva a svobod zásadně vzniká narozením a zaniká smrtí. Není však

vyloučeno, že někde tato způsobilost bude předcházet narození a bude trvat i po smrti (např. právo na ochranu cti apod.).

Adresátem nároků, které pro jejich subjekty vyplývají ze základních práv a svobod **je stát a jeho orgány**. Základní práva a svobody jsou současně hodnotami, kterými je stát vázán ve své činnosti vůči ostatním subjektům. S obsahem základních práva svobod úzce souvisí jejich funkce, kterými jsou směry působení na společenské vztahy. Jedná se o tyto funkce základních práv a svobod:

- omezení státní moci na případy a v mezích a způsobem, který stanoví zákon. Jedině tak má zajištěny autonomní prostory, kde se může i ve státně organizované společnosti svobodně rozvíjet,
- vytvoření podmínek pro to, aby se mohl jednotlivec rovnoprávně s ostatními podílet se na fungování a správě veřejných záležitostí,
- vytvoření záruk realizace základních práv a svobod. Nositelům základních práv a svobod umožňují ve vztahu k veřejné moci, prosadit a vymoci základní práva a svobody. Slouží k tomu konkrétně např. záruky nezávislého soudnictví, pravidla soudního řízení.

Lidská práva a svobody nelze omezit zákonem. Ty neposuzují v kontextu dalších lidských práv a nelze připustit, aby byla zpochybňována např. v zájmu národní bezpečnosti. V případě konfliktu dvou lidských práv, z nichž jedno je **absolutní**, například právo na život, musí toto právo vždy dostat přednost.

Relativní lidská práva - **Lidská práva si navzájem konkurují**. Právo nebo svobodu lze omezit jen v případech, kdy tak Listina základních práv a svobod, úmluva nebo zákon připouští. V případě, že by se taková lidská práva nebo svoboda dostaly do konfliktu, je nezbytné rozhodnout v souladu se zásadou proporcionality (úměrnost). Přednost dostává to právo, které chrání vyšší hodnotu, tak aby mezi konfliktními právy byla zachována úměrnost, proporcionalita (svoboda projevu).

2.2.1 Listina základních práv a svobod

Mezi důležité právní předpisy České republiky patří kromě Ústavy České republiky a dalších ústavních zákonů také **Listinu základních práv a svobod**. Listina základních práv a svobod **není součástí Ústavy České republiky**, v ní je deklarováno, že prohlašuje Listinu za **součást ústavního pořádku**. Dne 9. ledna 1991 schválilo federální shromáždění ČSFR Ústavní zákon č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod. Inspiračním zdrojem pro Listinu základních práv a svobod bylo znění ústavní listiny z roku 1920 i právní tradice rakouská. **Základní práva a svobody jsou zde deklarovány jako nezadatelné, nezcižitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné**. V souvislosti se vznikem samostatné České republiky přijalo Předsednictvo České národní rady Usnesení č. 2/1993 Sb., **o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky**. Listina základních práv a svobod byla k datu 31.8.2010 změněna a to ústavním zákonem č. 162/1998 Sb., kterým byla prodloužena doba zadržení osoby z 24 na 48 hodin.

Mezi **základními lidskými právy a svobodami je zde zmíněno zejména právo na život** s tím, že nikdo nesmí být zbaven života, trest smrti není přípustný. Mezi **základní svobody** člověka a občana patří mj. **svoboda pohybu a pobytu**.

Na prvním místě je v Listině uvedena způsobilost k právům. Přebírá tím ustanovení čl. 6 Všeobecné deklarace a čl. 16 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech. Subjektem tohoto práva je každá lidská bytost, to znamená i nasciturus. Tato způsobilost nemůže být nikdy omezena, na rozdíl od způsobilosti k právním úkonům. Lidská bytost se tím stává členem právně organizované společnosti jako právní subjekt, nikoli právní objekt, mluvící věc.

Listina základních práv a svobod zaručuje **nedotknutelnost osoby, jejího soukromí a osobní svobody**, která může být omezena (zadržením, zatčením, vzetím do vazby, držením v ústavní zdravotnické péči) **jen z důvodů a způsobem, který stanoví zákon**. Omezení těchto autonomních prostorů je možné jen na základě zákona, který respektuje obecná pravidla. V žádném případě není možné vystavit lidskou bytost mučení nebo krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech to vylučuje i za situace ohrožení života národa. Jde o kogentní normu mezinárodního práva (čl. 4 odst. 2 paktu o občanských a politických právech).

Ochranu požívá **lidská důstojnost, osobní úcta, dobrá pověst, jméno, soukromý a rodinný život, obydlí, listovní tajemství**. Soukromí osoby není míněno jen její soukromí fyzické. **Adresátem povinnosti respektovat ochranu soukromí je stát**, který je povinen zdržet se zásahů do chráněné oblasti nejvlastnějších projevů lidské bytosti a její povahy. Listina poskytuje i ochranu proti neoprávněným zásahům do soukromého a rodinného života. S tím souvisí ochrana před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním a nebo jiným zneužíváním údajů o osobách. Omezit nedotknutelnost osoby a jejího soukromí je možné pouze na základě zákona, například podle správního řádu povinnost účastníka prokázat totožnost.

Listina rovněž deklaruje každému právo **vlastnit majetek**, nakládat s ním a dědit jej. Všem druhům vlastnictví (výhradní, spoluvlastnictví, společné jmění manželů) je poskytována stejná zákonná ochrana. Vlastník má právo zacházet s vlastnictvím podle své vůle, věc držet, požívat plody, užívat a nakládat s předměty vlastnictví. Nemůže však tyto hranice překročit. Vlastnictví je chápáno jako předpoklad svobody a rozvoje jednotlivce a základ jeho soukromé iniciativy. Vlastnictví však nelze zneužít na újmu práv jiných anebo v rozporu se zákonem chráněnými zájmy, jeho výkon nesmí „nad míru stanovenou zákonem“ poškozovat lidské zdraví, přírodu a životní prostředí.

Vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu. Určitý majetek může být podle zákona svěřen za taxativně vypočtených podmínek pouze do vlastnictví státu, obce nebo určených právnických osob. Na základě konkrétních důvodů stanovených právním předpisem lze vlastnické právo omezit nebo vůbec odejmout. Vyvlastnění nebo nucené omezení vlastnického práva je možné ve veřejném zájmu, a to na základě zákona a za náhradu. Ochrana vlastnictví v rámci soukromoprávních vztahů mezi fyzickými a právnickými osobami zajišťuje občanský zákoník, který také vymezuje obsah práva vyvlastnění nebo omezení vlastnictví.

Nedotknutelnost obydlí je jedním z nejstarších základních práv jednotlivce. Z povahy věci plyne, že prostor, který jednotlivci slouží k bydlení není veřejně přístupný. Může jít o dům, byt nebo i místnost sloužící k obývání apod. Listina připouští zásah do této svobody. Podle závažnosti lze bez souhlasu bydlícího vstoupit do obydlí jen v případě domovní prohlídky pro účely trestního řízení, a to na písemný odůvodněný příkaz soudce a způsobem, který stanoví zákon.

Ochrana práv člověka se dotýká též ochrany požívání listovního tajemství, tajemství jiných písemností a záznamů, tajemství přepravovaných zpráv, jejich omezení je možné pouze stanoví-li tak zákon.

Základní svobodu představuje svoboda pohybu a pobytu, tyto úzce souvisí s osobní svobodou, s vlastnictvím, právem na svobodnou volbu povolání a právem podnikání, právem na vzdělání, ochranou životního prostředí a historicky i se svobodou vyznání.

Chráněna je rovněž svoboda **myšlení, svědomí a náboženského vyznání, vědeckého bádání a umělecké tvorby**. V Listině nejsou výslovně stanoveny žádné podmínky pro jejich omezení. V této souvislosti je potřeba připomenout, že na základě práva související se svobodou svědomí a náboženského vyznání, je možné odmítnout vojenskou službu z tohoto důvodu.

Svoboda projevu a právo šířit informace patří k nejdůležitějším svobodám v demokratické společnosti. Tyto svobody vytváří **základ úpravy politických práv** v Listině, neboť bez možnosti vyjádřit svůj názor jsou všechna politická práva bezcenná. Petiční právo, shromažďovací právo, sdružovací i volební právo jsou jeho specifickými formami. Každý z nás má právo odvolávat se nejdříve k nim. Subjekty této svobody nejsou omezeny, každý má právo vyjadřovat své názory zákonem uvedenými formami a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu. Formami jsou **slovo, písmo, obraz** nebo jiným způsobem. V souladu s touto svobodou je zákaz cenzury. Svoboda projevu může být omezena jen na základě zákona. V demokratické společnosti je to nezbytné pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti.

V rámci petičního práva je podle Listiny je **peticí podání** ve věcech **veřejného nebo jiného společného zájmu**, kterým se **jedinec sám** nebo s jinými (kolektivní petice) **obrací na státní orgány** a orgány územní samosprávy. Může to být návrh, žádost nebo stížnost. Zákonem č. 85/1990 Sb., o právu petičním, se poskytuje každému, včetně právnických osob, a stejně tak stanoví podrobnější meze tohoto práva.

Práva národnostních a etnických menšin a jejich záruky jsou zakotvena v Listině základních práva a svobod. Národnostní původ jsou práva jednotlivců, jako je např. právo národů na sebeurčení, právo tzv. třetí generace. Veřejná moc se musí zdržet jakéhokoli ovlivňování rozhodování a všech způsobů nátlaku směřujících k odnárodnění. Obecně formulovaný nárok na všestranný rozvoj je konkretizován právem společně s jinými příslušníky **rozvíjet vlastní kulturu, rozšiřovat a přijímat informace v jejich mateřském jazyku, sdružovat se v národnostních sdruženích**. Dalšími právy jsou **právo vzdělání v mateřském jazyku, užívat jejich jazyka v úředním styku a účasti na řešení věcí týkajících se národnostních a etnických menšin**.

Mezi **hospodářská, sociální a kulturní práva** patří především právo na svobodnou volbu **povolání, právo na spravedlivou odměnu za práci**, sdružování se, a též právo na stávkou. Pamatuje se i na právo na zvláštní pracovní podmínky žen, mladistvých, zdravotně postižených osob a zabezpečení občanů ve stáří a nemoci. Ústavním zákonem je zaručeno i **právo na vzdělání**, základní školní docházka se prohlašuje za povinnou.

Podmínky **práva na práci** je chápáno jako nárok získat zaměstnání, získané zaměstnání udržet a v případě jeho ztráty nárok na podporu v nezaměstnanosti, právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací. Toto právo přiznává každému. Samozřejmě že subjektem může být jen osoba, která chce a je schopna pracovat a uchází se o místo. Jiná je situace v zajištění

nezaměstnaných, zde **stát přebírá povinnost** a podle podmínek přiměřené hmotné zajištění **pro ty, kteří toto právo bez své viny nemohou vykonávat**. Právo na hmotné zajištění v tomto případě je určeno jen občanům ČR.

Předpokladem pro realizaci **práva na spravedlivou odměnu za práci** a uspokojivé pracovní podmínky je získání zaměstnání. Listina zakotvuje právo na „uspokojivé“ pracovní podmínky pro všechny zaměstnance. Pro určité sociální skupiny, a to ženy, mladistvé a zdravotně postižené, v podobě požadavku „zvláštních“ pracovních podmínek se požadavek zvyšuje.

Hmotným zabezpečením ve stáří se rozumí nárok na plnění ze strany státu, při nezpůsobilosti k práci a při ztrátě živitele. Zde se projevuje náš stát v podobě, státu „sociálního“, kde zajišťuje určitou životní úroveň všech subjektů tohoto práva. Příslušné právo rozlišuje dvě situace, je to případ, kdy občan České republiky má přiznáno právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při **nezpůsobilosti k práci**, nebo **při ztrátě živitele**. Tyto otázky řeší zákony **z oblasti sociálního zabezpečení**. Druhou situací je hmotná nouze. Za těchto podmínek má každý právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek.

Ochrana rodičovství, rodiny, dětí a mladistvých s ohledem na význam rodiny jako základní a přirozené jednotky společnosti a její komplexní charakter, má i úprava této problematiky se promítá do řady dalších ustanovení Listiny. Práva souvisí s ochranou lidského života, soukromí, obydlí, budováním materiálních základů života rodiny, svobodou svědomí a náboženského vyzvání a jejími projevy.

Právo na vzdělání patří k citlivým oblastem života jedince. Promítají se v něm nejen aspekty hospodářské, sociální a kulturní. Každý tak má právo vzdělávat se sám nebo s pomocí někoho jiného. Občané České republiky mají právo na bezplatné vzdělání na základních a středních školách.

Každému občanu se také přiznává **právo na příznivé životní prostředí**.

V části týkající se **práva na soudní a jinou právní ochranu** jsou zakotvena práva každého občana domáhat se stanoveným postupem svých práv u nezávislého a nestranného soudu, případně jiného k tomu povolaného orgánu. Každý, proti němuž je vedeno trestní řízení **považován za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu nebyla jeho vina vyslovena**. Tím je vymezen tradiční princip presumpce neviny jako jedna ze základních zásad trestního řízení.

Procesní záruky práva na spravedlivý proces obsahují několik základních procesních zásad, které jsou součástí pojmu právního státu. Jako první z těchto práv Listina uvádí **právo odepřít výpověď**, jestliže by tím jednotlivec způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké

Významným rysem právního státu je to, že je vázán svým právem. Jednotlivec může prosadit své nároky i proti státu samotnému před nezávislým a nestranným orgánem jako je soud. Výrazem této skutečnosti je právo jednotlivce uplatňovat nárok na **náhradu škody**, která mu byla způsobena **nezákonným rozhodnutím soudu, jiného státního orgánu nebo orgánu veřejné správy a nesprávným úředním postupem**, tj. v jiných případech, než kdy je vydáváno orgánem rozhodnutí nebo právě proto, že nebylo vydáno.

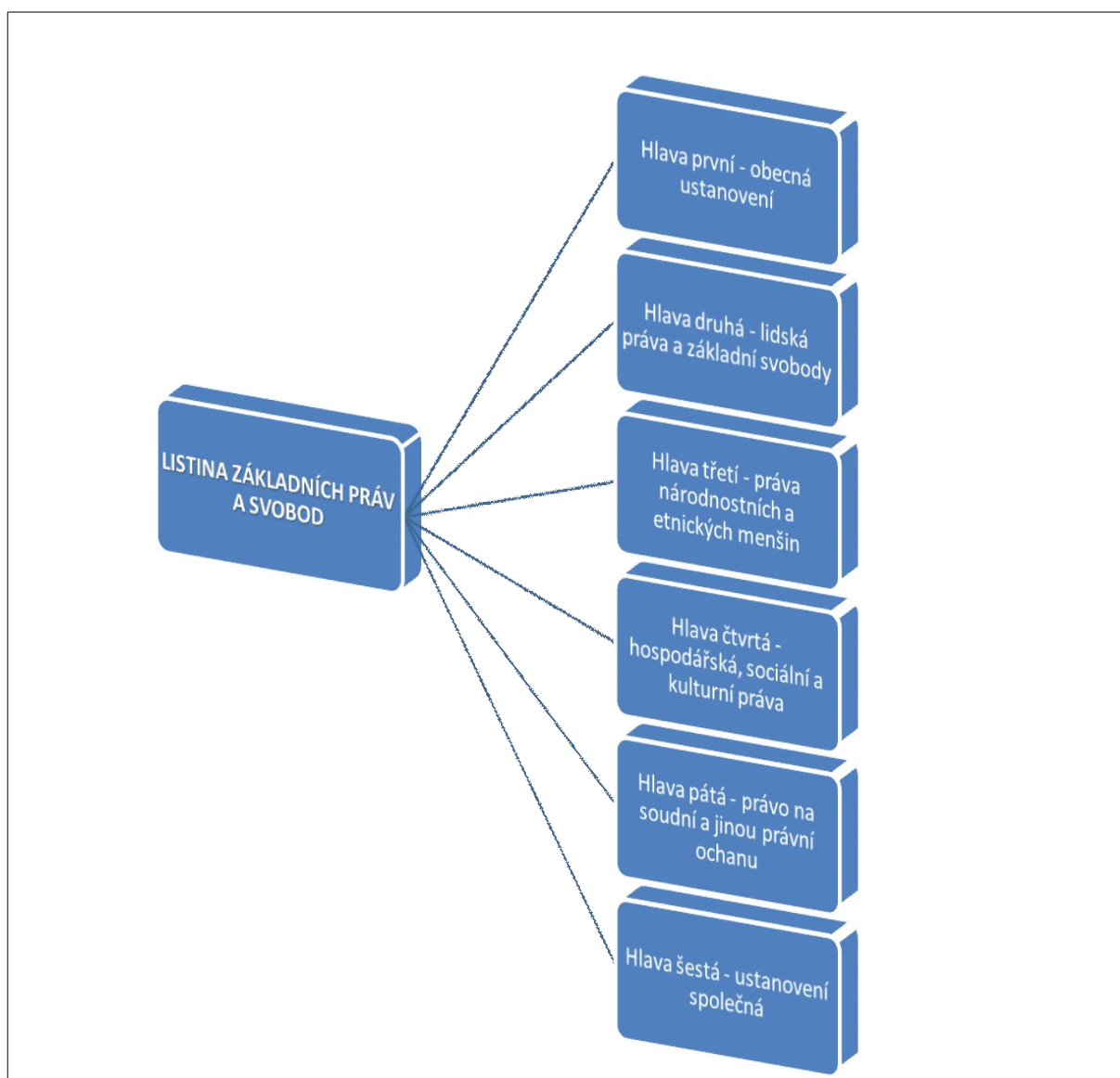
Vztah obecné a speciální právní úpravy některých základních práv v Listině možno dobře sledovat na příkladu **rovnosti účastníků řízení**. Záruka je formulována pro každý právní proces, ať již ústavněprávní, trestní, správní či civilní. Tato zásada je důležitou složkou pojmu právního státu. Specifickým projevem rovnosti účastníků a současně zvláštní procedurální zárukou řádného procesu je právo používat v právním řízení tlumočnicka, v případě, že někdo prohlásí, že neovládá jazyk, jímž se vede jednání.

Listina také stanoví, že základní práva a svobody jsou kritériem a mezí pro zásahy státní moci vůči jejich subjektům. Mezi tato pravidla zejména náleží:

- zákaz postihovat subjekty základních práv a svobod za to, že je uplatňují čl. 3 odst. 3 Listiny základních práv a svobod. Uplatněním základního práva nemůže být naplněna skutková podstata trestného činu, přestupku, jiného správního deliktu, kázeňského opatření,
- nikdo nesmí zneužívat svých základních práv a svobod na úkor ostatních. Zde je naopak státní moc oprávněna zasáhnout např. rozpuštěním politické strany, omezením osobní svobody,
- ochrana práv a svobod jiných subjektů je častým důvodem pro omezení základních práv a svobod (čl. 12 odst. 3, čl. 14 odst. 2 Listiny základních práv a svobod). Přitom omezení nesmí být zneužito k jinému účelu, než pro který jsou určena (čl. 18 Úmluvy). Listina základních práv a svobod tato omezení spojuje s ochranou života, zdraví, práv a svobod druhých, veřejného pořádku, veřejného zdraví, mravnosti, bezpečnosti státu,
- jedná-li někdo v rozporu se základními lidskými právy a svobodami, může mu být odepřen azyl v České republice (čl. 43 Listiny základních práv a svobod),
- nedotknutelnost základních práv a svobod z hlediska jejich podstaty a smyslu (čl. 1, čl. 4 odst. 4 Listiny základních práv a svobod). Podstatou základního práva je to, na čem je založeno. Smyslem základního práva je poté to, k čemu slouží. Je-li např. podstatou vlastnického práva věc držet, užívat a nakládat s ní, nelze je zákonem omezit tak, aby z toho byl vlastník vyloučen. Stejně tak je možné stanovit daně, ale nelze je uložit ve výši sto procent majetku, neboť je to v rozporu s podstatou a smyslem vlastnického práva.

Dále listina deklaruje podmínky, za kterých státní moc smí základní práva a svobody omezit. Jsou obsaženy jak v obecných ustanoveních Listiny základních práv a svobod, tak u jednotlivých práv a svobod.

Základním pravidlem pro omezení základních práv a svobod je výhrada zákona, obecně formulovaná v čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Toto pravidlo se týká všech složek státní moci a musí být respektováno v rámci výkonu zákonodárství, správy i soudnictví. Určuje oblasti, kam ani zákonodárce svým zákonem nemůže zasáhnout. Jako příklad stanovení podmínek, za kterých může státní moc omezit základní práva v Listině základních práv a svobod, lze zmínit např. **vyvlastnění nebo nucené omezení vlastnického práva**, které je možné ve veřejném zájmu, a to na základě zákona a za náhradu (čl. 11, odst. 3 Listiny základních práv a svobod).

Základní práva a svobody jsou v Listině základních práv a svobod členěny následovně:

Preambule

Hlava 1 Obecná ustanovení (čl. 1 až 4)

Hlava 2 Lidská práva a základní svobody (čl. 5 až 23)

Základní lidská práva a svobody (čl. 5 až 16)

Politická práva (čl. 17 až 23)

Hlava 3 Práva národnostních a etnických menšin (čl. 24 až 25)

Hlava 4 Hospodářská, sociální a kulturní práva (čl. 26 až 35)

Hlava 5 Právo na soudní a jinou právní ochranu (čl. 36 až 40)

Hlava 6 Ustanovení společná (čl. 41 až 44).

V **preambuli** Listiny základních práv a svobod jsou vymezeny základní filosofická, historická a mezinárodní východiska, jimiž jsou zejména svrchovanost zákona a neporušitelnost přirozených práv občana. Zavazuje se zde Ústavní soud a Parlament České republiky, aby při svém rozhodování respektovali práva a svobody.

V **hlavě první** zakotvuje základní právní východiska, kterými stanoví právní režim celé Listiny základních práv a svobod a tím i základů postavení jednotlivce z hlediska vymezení povahy těchto práv a svobod, jejich zakotvení v rámci právního státu a možností omezení. Je zde uvedeno, že stát se řídí demokratickými principy, státní moc lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví. Základní práva a svobody se **zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení**. V neposlední řadě jsou stanoveny obecné podmínky, kdy může státní moc tato práva omezit.

Druhá hlava zakotvuje skutečnost, že každý je způsobilý mít práva. Každý má právo na život a nikdo jej nesmí být ze zákona zbaven. Dále je **zaručena nedotknutelnost osoby a jejího soukromí**. Přitom soukromím osoby není míněno pouze soukromí fyzické, neboť to je chráněno pojmem nedotknutelnosti osoby, ale např. také nedotknutelnost obydlí. Dalším významným pojmem, který tato část Listiny základních práv a svobod vymezuje je **osobní svoboda**. V žádném případě tak ani zákon nemůže osobní svobodu omezit z důvodu dostání smluvnímu závazku (např. tzv. vězení pro dlužníky). Zakázáno je, aby byl kdokoli podroben nuceným pracím, ledaže se jedná o případy uvedené v čl. 9, odst. 2 Listiny základních práv a svobod (např. při výkonu trestu odnětí svobody, vojenská služba, poskytnutí pomoci apod.) Rovněž je zaručena ochrana lidské cti, důstojnosti, dobrého jména. Podle čl. 11 Listiny základních práv a svobod, má **každý právo vlastnit majetek**. Obydlí je nedotknutelné. Není dovoleno do něj vstoupit bez souhlasu toho, kdo v něm bydlí, ledaže se jedná o domovní prohlídku na základě písemného a odůvodněného příkazu soudce, nebo ledaže se jedná o případ, kdy je to nezbytné pro ochranu života a zdraví osob. V Listině základních práv a svobod Listiny se zakazuje porušit listovní tajemství, stejně jako zasílání zpráv podávaných např. telefonem s výjimkou, které stanoví zákon. Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je zaručena.

Oddíl druhý hlavy druhé upravuje politická práva. Je zde zaručena svoboda projevu a právo na informace, nepřipouští se cenzura. Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem. Jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti. Státní orgány a orgány územní samosprávy jsou povinny přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti. Petiční právo a právo na klidné shromáždění je zaručeno. Občané mají právo **zakládat též politické strany a politická hnutí a sdružovat se** v nich, mají též právo podílet se na správě veřejných věcí přímo nebo svobodnou volbou svých zástupců.

Hlava třetí upravuje práva národnostních a etnických menšin. Občané tvořící národnost nebo etnické menšiny mají právo společně s jinými příslušníky menšiny rozvíjet vlastní kulturu. Příslušnost ke kterékoliv národnosti nebo etnické menšině nesmí být nikomu na újmu.

Hlava čtvrtá se dotýká oblasti hospodářských, sociálních a kulturních práv. Každý má právo na svobodnou volbu povolání a přípravu k němu, jakož i právo podnikat a provozovat

jinou hospodářskou činnost. Každý má právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací. Občany, kteří toto právo nemohou bez své viny vykonávat, stát v přiměřeném rozsahu hmotně zajišťuje; podmínky stanoví zákon. Občané mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele. Každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek. Každý má právo na ochranu zdraví. Občané mají na základě veřejného pojištění právo na bezplatnou zdravotní péči a na zdravotní pomůcky za podmínek, které stanoví zákon.

Hlava pátá stanoví, že se každý může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu. Podle čl. 37 odst. 1 má každý má právo odepřít výpověď, jestliže by jí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké. Při soudním řízení jsou si všichni účastníci rovni. Každý má právo, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům. Obviněný má právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce. Jestliže si obhájce nezvolí, ačkoliv ho podle zákona mít musí, bude mu ustanoven soudem. Podle čl. 39 Listiny základních práv a svobod, pouze zákon může stanovit, které jednání je trestným činem a jaký trest či jiné újmy na právech nebo majetku lze za jeho spáchání uložit.

Hlava šestá pak obsahuje společná ustanovení týkající se např. bližšímu vymezení pojmu „občan“ či poskytování azylu cizincům kteří jsou stíháni za uplatňování politických práv a svobod.

2.2.2 Mezinárodní smlouvy na ochranu základních lidských práv

Mezinárodní právo představuje soubor právních pravidel, která upravují chování států a jiných subjektů veřejného práva v mezinárodních vztazích. Jiná definice pak dále zdůrazňuje, že se jedná se o **soubor právních norem, které zajišťují mírovou existenci a plynulý vývoj mezinárodního společenství**. Mezi znaky mezinárodních smluv patří universalismus, globalizační tendence a v neposlední řadě lidská práva a svobody.

Za nejvýznamnější mezinárodní organizací na ochranu lidských práv lze považovat Organizaci spojených národů (OSN) a její Mezinárodní organizaci práce (ILO). Z významných aktivit v oblasti lidských práv a svobod v zahraniční politice České republiky lze jmenovat (mimo to, že přijala řadu mezinárodních úmluv) např. skutečnost, že v roce 2007 se Česká republika podílela na formulaci občanskoprávní politiky Evropské unie v pracovní skupině Evropské unie pro lidská práva. Ta připravuje podklady mj. pro zasedání Rady pro lidská práva, Valné shromáždění OSN, dialogy o lidských právech s Íránem a s Čínou, konzultace o lidských právech s Ruskem, výroční zprávu Evropské unie o lidských právech.

Mezi **nejvýznamnější smlouvy** v oblasti lidských práv a svobod patří:

- Všeobecná deklarace lidských práv z 10. prosince 1948.
- Evropská úmluva o ochraně základních práv a svobod ze 4. listopadu 1950, vyhlášená pod č. 209/1992 Sb. - European Convention on Human Rights, ECHR Je úmluvou Rady Evropy a aplikuje jí Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku - ESLP nebo ECHR.
- Evropská sociální charta z 18. října 1961, vyhlášená pod č. 14/2000 Sb. m. s. Je úmluvou Rady Evropy.

- Úmluva o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti (vyhláška č.53/1974 Sb.).
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech z 19. prosince 1966, vyhlášený pod č. 120/1976 Sb. Je úmluvou OSN.
- Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech z 19. prosince 1966, vyhlášený pod č. 120/1976 Sb. Je úmluvou OSN.
- Opční protokol k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech (sdělení č. 169/1991 Sb.).
- Úmluva č. 111 Mezinárodní organizace práce o diskriminaci (zaměstnání a povolání)(vyhláška č. 465/1990).
- Úmluva o právech dítěte (sdělení č.104/1991 Sb.).
- Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů č. 3, 5 a 8 a dalších smluvních dokumentů na tuto Úmluvu navazujících (sdělení č. 209/1992 Sb.).
- Úmluva o právech osob se zdravotním postižením a její opční protokol (přijalo Valné shromáždění OSN dne 13. 12. 2006, Česká republika podepsala dne 30. 3. 2007)

V těchto a dalších dokumentech jsou ukotveny mj. charakteristiky základních práv a svobod. Nicméně je zcela patrné, že při používání terminologie a východisek existují určité odlišnosti. Vždy je proto nutné si uvědomit, jaký význam je s konkrétním výrazem spojován.

Mnohé dokumenty se staly historickými vzory a jejich vliv je patrný i v dnešních smlouvách či ústavních zákonech. Např. již výše zmíněná **Všeobecná deklarace lidských práv obsahuje tezi, že každý má právo na život, svobodu a osobní bezpečnost, dále tezi o tom, že nikdo nesmí být svévolně zbaven svého majetku.** Nikdo nesmí být nucen, aby byl členem nějakého sdružení, naopak každému je zaručena svoboda pokojného shromažďování a sdružování, dále se uvádí, že každý má právo na vzdělání. Vzdělání necht' je bezplatné, alespoň v počátečních a základních stupních. Obdobné zásady nalezneme i v dalších dokumentech, například, jak již bylo zmíněno, v Listině základních práv a svobod České republiky. Všeobecná deklarace lidských práv však měla doporučující a nezávaznou povahu.

Ustanovení mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách jsou součástí právního řádu České republiky. Jinou povahu má úprava postavení orgánů zřízených těmito smlouvami pro ochranu těchto práv. Tato ustanovení jsou součástí mezinárodního práva a jednotlivci se jich mohou dovolávat proti našemu státu jako subjektu mezinárodního práva, který porušuje své závazky.

Možnost je dána tím, zda příslušná mezinárodní smlouva předvídá existenci orgánu, který na realizaci jejich ustanovení dohlíží a kontroluje jejich dodržování (Evropský soud pro lidská práva) nebo jen napomáhá jejich implementaci (např. Výbor pro práva dítěte). Pravomocí těchto institucí je mj. posuzovat nejen stížnosti jednotlivců, ale též i oznámení států. Orgánem judičiálního charakteru je jen Evropský soud pro lidská práva. Ostatní orgány v podobě komisí a výborů vydávají stanoviska, upozornění, názory, které nejsou pro státy závazné, byť je v praxi respektují.

2.2.3 Evropský soud pro lidská práva

Evropský soud pro lidská práva (European Court of Human Rights) je úřadem Rady Evropy, v jehož působnosti je ochrana práv vyplývajících z Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. (Právo na život, právo na spravedlivé projednání případu, právo na respektování soukromého a rodinného života, svoboda projevu, svoboda myšlení, právo na pokojné užívání majetku, právo volit a být volen). Konkrétně se může jednat např. o špatné zacházení s vězni, nezákonnost vazby, nedostatky v občanských a trestních soudních řízeních, diskriminace při výkonu práv. Dále jde též o respektování soukromí domova a listovního tajemství, omezování možnosti vyjádřit názor či podávat nebo získávat informace, svoboda účastnit se demonstrací, vyvlastnění, zákaz nucených prací, zákaz diskriminace apod.

Evropský soud pro lidská práva rozhoduje o porušení Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, která byla podepsána v Římě dne 4. listopadu 1950. Evropský soud pro lidská práva sídlí ve Štrasburku, byl zřízen roku 1959, každý smluvní stát je zastoupen jedním soudcem (stejný počet soudců jako je počet členských států Rady Evropy, které ratifikovaly Úmluvu na ochranu lidských práv a základních svobod). Soudci jsou voleni na 6 let s možností znovuzvolení. Věkový limit pro soudce je stanoven do 70 let. Soudci zasedají ve svých funkcích individuálně a nezastupují žádný stát.

Stížnost na porušení Úmluvy může podat jednotlivec, skupina nebo některý ze smluvních států. O přijetí individuálních stížností rozhoduje tříčlenný Výbor, poté ji postupuje sedmičlennému Senátu. Ten rozhoduje také o přijatelnosti mezistátních stížností. V případě závažnějších případů může Senát postoupit věc Velkému senátu, který je složen ze 17 soudců. Rozsudek Velkého senátu je konečný.

Podmínky přijatelnosti stížností:

- Musí být vyčerpány všechny vnitrostátní opravné prostředky.
- Stížnost musí být podána do 6 měsíců od konečného vnitrostátního rozhodnutí.
- Nesmí se jednat o anonymní stížnost.
- Překážka litispendence(věc projednává již jiný orgán), musí jít o věc, která nebyla již dříve Evropským soudem pro lidská práva projednávána, nebo nebyla dříve předložena k projednání jinému mezinárodnímu orgánu.
- Soud neprojednává stížnosti na jednotlivce či soukromé instituce.
- Je možné stěžovat si pouze na záležitosti, které jsou uvedené v úmluvě, nikoli např. v ústavě států.

Podání nepodléhá soudnímu poplatku, stěžovatel nese jen vlastní náklady (např. na korespondenci, předložení důkazů). Pokud Evropský soud pro lidská práva shledá, že členský stát porušil práva, vydá rozsudek, který je pro příslušný stát závazný.

Nad výkonem rozsudku dohlíží Výbor ministrů, který je oprávněn po dané zemi požadovat mj. přijetí individuálních opatření k nápravě újmy způsobené stěžovateli. Na druhou stranu, nutno poznamenat, že každoročně stoupá počet podání, který v posledních letech činil až desítky tisíc. Např. jen z České republiky evidoval Evropský soud pro lidská práva k 1.1.2009 celkem 2100 stížností. Jedná se zejména o stížnosti na nečinnost úřadů a porušení práva na spravedlivý proces.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Ústavní právo je samostatným odvětvím v systému práva České republiky. Prošlo určitým historickým vývojem. Ústavní právní předpisy tvoří v podmínkách České republiky ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů, ústavní zákon č. 2/1991 Sb., Listina základních práv a svobod a další ústavní zákony.

Mezi důležité právní předpisy patří mezinárodní smlouvy, které Česká republika ratifikovala a je jimi vázána. Takové mezinárodní smlouvy jsou součástí právního řádu České republiky a mají přednost před zákona. Mezi významné patří Evropská úmluva o ochraně základních práv a svobod (ze 4. listopadu 1950, vyhlášená pod č. 209/1992 Sb.), nad jejíž dodržováním bdí Evropský soud pro lidská práva. Stížnost na porušení Úmluvy může podat některý smluvní stát (mezistátní stížnost) nebo jednotlivci či skupiny jednotlivců, stejně jako nevládní organizace (individuální stížnost). Soud ovšem neprojednává stížnosti na jednotlivce či soukromé instituce. V případě, že Evropský soud pro lidská práva shledá, že členský stát porušil práva, vydá rozsudek, který je pro příslušný stát závazný.

Jedním z ústavně zaručených práv je i právo na rovné zacházení a ochranu před diskriminací. Zásada rovnosti má v zemích Evropské unie letitou tradici a představuje klíčový princip práva Evropské unie. V právním řádu České republiky je takové právo zakotveno v Listině základních práv a svobod, v zákoníku práce a dále také v mezinárodní úmluvě o lidských právech, kterou Česká republika ratifikovala. Dnem 17.6.2009 Poslanecká sněmovna schválila zákon o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací.

Tento právní předpis uvádí výklad pojmů mj. diskriminace, řeší otázku rovného zacházení v oblastech v zaměstnání, v přístupu k zaměstnání, podnikání, přístupu ke vzdělání či zdravotní péči. Uvedený zákon rovněž ošetřil problematiku důkazního břemene, které nese žalovaná strana, jakož i možnost domáhat se odstranění diskriminace či jejich následků, nebo přiměřeného zadostiučinění.

OTÁZKY

- 1. Státní moc tvoří Doplňte!**
- 2. Jmenujte alespoň dvě pravomoci prezidenta republiky.**
- 3. Kdo je přisedící?**
- 4 .Uveďte hlavní činnost Ústavního soudu.**